

LEONARD ZDZISŁAW HRYNIEWSKI OFM
TARSYCJUSZ JĘDRZEJ BUKOWSKI OFM

MUZYKA KOŚCIELNA I RELIGIJNA W DUSZPASTERSTWIE OO. BERNARDYNÓW

1. Wstęp

W marcu tego roku w Rzymie odbyło się sympozjum zatytułowane „Muzyka i Kościół: kult i kultura 50 lat po *Musicam sacram*”. Zostało zorganizowane przez Papieską Radę ds. Kultury oraz przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego, we współpracy z Papieskim Instytutem Muzyki Sakralnej oraz Papieskim Instytutem Liturgicznym św. Anzelma¹.

Na zakończenie obrad papież Franciszek zwrócił się do uczestników słowami: „Pół wieku po ukazaniu się Instrukcji *Musicam sacram* sympozjum chciało pogłębić, w kontekście interdyscyplinarnym i ekumenicznym, aktualny związek między muzyką kościelną i współczesną kulturą, między repertuarem muzycznym, z którego czerpie wspólnota chrześcijańska, a panującymi trendami muzycznymi. Ogromne znaczenie miała refleksja nad formacją estetyczną oraz muzyczną czy to duchownych i osób zakonnych, czy to świeckich, zaangażowanych w życie duszpasterskie, a dokładniej w *scholae cantorum*”².

Podobną refleksję podjęto w latach 2015-2017 na seminarium naukowym z zakresu teologii pastoralnej w WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej. Jej trwałym owocem jest praca magisterska pt. *Muzyka kościelna i religijna w praktyce*

---

¹ <https://www.liturgia.pl/Przemowienie-papieza-Franciszka-o-muzyce-liturgicznej/> (odczyt: 21.03.2017)

² Tamże.

*duszpasterskiej Prowincji oo. Bernardynów*³. Ze względu na aktualność zagadnienia i wyjątkowo pochlebne recenzje akademickie opracowania postanowiono po odpowiedniej redakcji opublikować jego fragmenty.

W Kościele Katolickim muzyka towarzyszy sprawowaniu liturgii, codziennemu życiu wierzących oraz inicjatywom społecznym. Poczynając od prostego śpiewu pierwszych chrześcijan podczas Eucharystii, przez średniowieczny chorał gregoriański, polifonię baroku, aż do współczesnych form muzyki religijnej obserwujemy, jak ważnym i niezbędnym elementem jest ona w duszpasterstwie. Za ks. Ireneuszem Pawlakiem można zaryzykować twierdzenie, że duszpasterstwo pozbawione muzyki byłoby okaleczone⁴.

Duszpasterstwo rozumiane jako zorganizowana, zbawcza działalność Kościoła realizuje się przez celebrację liturgii, głoszenie Słowa Bożego i diakonię. W każdej z wymienionych przestrzeni muzyka powinna znaleźć swoje miejsce.

Sobór Watykański II stwierdza, że muzyka jest „nieodzowną oraz integralną częścią uroczystej liturgii” (KL 112). Pełni funkcję jednoczącą uczestników, nadaje jej uroczysty charakter oraz odpowiednio nastroja wiernych i wprowadza w konkretny obrzęd. Celem muzyki liturgicznej jest uwielbienie Boga i uświęcenie wiernych. Ponieważ sprawowanie liturgii jest spełnianiem kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa i zapowiedzią uczyty niebieskiej, dlatego muzyka liturgiczna jest odbiciem przyszłej chwały Bożej⁵. Jej głównym zadaniem jest pomoc w duchowym przeżyciu przez wiernych liturgicznych celebracji.

Muzyka w połączeniu z treścią tekstu, który jej towarzyszy, jest wykorzystywana w głoszeniu Słowa Bożego, podczas pielgrzymek, koncertów, spotkań modlitewnych⁶. Dobrze odnajduje się także w wielkich inicjatywach ewangelizacyjnych⁷. Jest nośnikiem chrześcijańskich wartości i promuje taki sposób życia. Utwory te są łatwo przyswajalne przez odbiorców, co umożliwia skuteczne głoszenie Dobrej Nowiny i świadectwo autentyczności życia chrześcijańskiego.

Wyrazem służby człowiekowi jest troska Kościoła o skarbiec muzyki poważnej. To na jego łonie powstawały wielkie dzieła muzycznej klasyki. Dziś także Kościół

³ J. T. Bukowski, *Muzyka kościelna i religijna w praktyce duszpasterskiej Prowincji oo. Bernardynów*, Kalwaria Zebrzydowska 2017.

⁴ Por. I. Pawlak, *Muzyka kościelna*, w: R. Kamiński (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 522.

⁵ Por. R. Tyrała, *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000, s. 119.

⁶ Por. A. Stankiewicz, *Popularna muzyka*, w: A. Chodkowski (red.), *Encyklopedia muzyki*, Warszawa 1995, s. 714-715.

⁷ Różne formy działalności ewangelizacyjnej wykorzystują muzykę religijną. W ostatnim czasie zauważa się wzrost liczebności tego typu inicjatyw. Przykładem mogą być spotkania ewangelizacyjne *Jezus na stadionie* (odbywa się co roku w Warszawie; <http://www.jezusnastadionie.pl/>, dostęp: 20.12.2016), *Jestem* (spotkanie odbywa się w Krakowie; <http://whucie.jestem.net.pl/>, dostęp: 20.12.2016) czy *Jezus na lodowisku* (spotkanie ewangelizacyjne w Nowym Targu; <http://jezusnalodowisku.pl/>, dostęp: 20.12.2016).

podejmuje inicjatywy kulturalne przez organizowanie koncertów, udostępnianie kościołów i innych pomieszczeń sakralnych na tego typu wydarzenia. Wspiera twórców i wykonawców przez wskazywanie na Boga jako źródło wszelkiej twórczości. Zachęcanie do ciągłego kontaktu z Nim prowadzi do rozwoju kreatywności naznaczonej prawdziwym pięknem – odbiciem Boskiego pierwiastka w nas.

Wśród wielu rodzajów muzyki ta wykorzystywana w duszpasterstwie stanowi jej odrębny gatunek. Określamy ją jako muzykę kościelną i religijną. Muzyka kościelna w węższym znaczeniu jest utożsamiana z liturgiczną⁸, w szerszym zaś kontekście oznacza ogólnie muzykę uprawianą w Kościele. Pod pojęciem muzyki religijnej rozumiemy każdą powiązaną z tematyką religijną.

Jednym z prekursorów muzyki kościelnej i religijnej na gruncie polskim był bł. Władysław z Gielniowa, poeta, bernardyn⁹. W Zakonie odznaczał się wybitnym zaangażowaniem w pracę duszpasterską. Jako narzędzie stosował poezję i pieśni ludowe, które sam tworzył. Pisał pieśni o Męce Pańskiej i o Matce Bożej (najbardziej znaną jest *Żołtarz Jezusów*, a wyróżnia się tematyką antypogańska pieśń *Cantus contra paganos*¹⁰) i uchodzi za autora innych, np. *O Jezu Nazareński czy Zdrowaś Królowno wyborna*. Pełniąc funkcję prowincjała, Władysław nakazał, aby we wszystkich kościołach bernardyńskich śpiewano pieśni w języku polskim¹¹. Z uwagi na ich dużą liczbę praktyka ta szybko rozprzestrzeniła się w całym kraju¹². Za Władysławem podobną twórczością zajęli się też inni bernardyni. Nauczanie śpiewów w języku ojczystym okazało się trafnym sposobem ewangelizacji i nauczania prawd wiary. Wierszowane, łatwe do zapamiętania pieśni skutecznie pogłębiały świadomość religijną i kształtowały postawy moralne. Do dziś charakterystycznym rysem

⁸ Muzyką liturgiczną jest ta, którą Kościół włącza do świętych czynności. Sobór Watykański II naucza, że pierwszeństwo ma chorał gregoriański, który jest własnym śpiewem Kościoła Katolickiego, dalej polifonia, religijna pieśń ludowa oraz muzyka instrumentalna ze szczególnym uwzględnieniem organów piszczałkowych. O dopuszczeniu do użytku liturgicznego konkretnych utworów decyduje kompetentna władza kościelna. Uprawnienia takie posiadają episkopaty danych krajów.

⁹ Władysław urodził się około 1440 roku w Gielniowie. W 1462 roku podjął studia na Akademii Krakowskiej. Tam zapoznał się z Bracmi Mniejszych Obserwantami, których popularnie nazywano bernardynami. Władysław, rezygnując z dobrze zapowiadającej się kariery naukowej, wstąpił w ich szeregi. W zakonie odznaczał się nabożeństwem ku czci Męki Pańskiej. Piastował dwukrotnie urząd prowincjała i kilkakrotnie gwardiana. Był cenionym kaznodzieją i pisarzem. Głosił kazania po polsku i tworzył pieśni kościelne w ojczystym języku, dlatego nazwano go „pierwszym polskim poetą”. Umarł w 1505 roku w opinii świętości. Dekret beatyfikacyjny wydał 11 lutego 1750 roku papież Benedykt XIV. Jest głównym patronem Warszawy.

¹⁰ Por. A. Matyszewski, *Z pieśnią wielkopostną przez wieki*, Poznań 2011, s. 50.

¹¹ Por. M. Korolko, *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Wrocław 1980, s. XIX.

¹² Obecnie bernardyni posiadają 27 klasztorów w Polsce i kilkanaście poza jej granicami. Bracia pracują na misjach w Kongo, Argentynie czy Ekwadorze, nie są to jednak wszystkie bernardyńskie klasztory. Z powodu kasaty wiele z nich pozostaje pod opieką kleru diecezjalnego lub innych zakonów.

działalności bernardynów jest praca duszpasterska wśród wiernych, szczególnie zaś sprawowanie opieki nad sanktuariami (Kalwaria Zebrzydowska, Leżajsk, Rzeszów, Piotrków Trybunalski, Hrubieszów, Dukła, Radecznica, Skępe). Bernardyni wyraziście zapisali się w historii Polski, co ma swoje odzwierciedlenie w literaturze, architekturze, rzeźbie, malarstwie i muzyce.

Mając na względzie historyczne dokonania bernardynów, interesującą kwestią jest, czy posiadając tak bogate tradycje muzyczne, korzystają z nich i na miarę współczesnych potrzeb pastoralnych nadal rozwijają? Czy działalność ta w powierzonych im ośrodkach duszpasterskich jest prowadzona w rzetelny i kompetentny sposób? Czy podejmowane inicjatywy są zgodne z zaleceniami Kościoła? Jakie potrzeby zmian i perspektywy rozwoju stoją przed zakonnikami?

Refleksja nad tymi pytaniami zrodziła potrzebę podjęcia tematu: *Muzyka kościelna i religijna w duszpasterstwie oo. Bernardynów*. Z uwagi na szeroki zakres zagadnienia i ramy metodologiczne tego rodzaju opracowań omówione zostaną jedynie najważniejsze dymensje pastoralnego zastosowania muzyki kościelnej i religijnej w wybranych bernardyńskich ośrodkach duszpasterskich. Kryterium wyboru stanowił czas trwania poszczególnych inicjatyw, skala ich oddziaływania oraz stopień zaangażowania twórców i odbiorców.

Bernardyni jako Prowincja Zakonu Braci Mniejszych w Polsce ma duży wkład w urzeczywistnianie się Kościoła w jego podstawowych funkcjach. Jedną z nich jest sprawowanie liturgii. Od początku istnienia prowincji w działalności duszpasterskiej zakonnicy zjednywali sobie sympatię społeczeństwa. Miało to odzwierciedlenie w wielu fundacjach klasztorów, które przekazywano pod ich opiekę¹³. Dziś wiele z tych miejsc jest znaczącymi ośrodkami kultu religijnego: sanktuaria maryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej, Leżajsku, Rzeszowie, Piotrkowie Trybunalskim, Skępem, św. Antoniego w Radecznicy, św. Jana w Dukli. Przez wieki bernardyni nie tylko czerpali ze skarbcza muzyki Kościoła powszechnego, ale często ubogacali go własną twórczością. Powstałe utwory nie były nakierowane jedynie na wrażenia estetyczne, stąd nie noszą znamion muzyki wielkiego formatu. Były to utwory służące przede wszystkim kształtowaniu pobożności wiernych i ułatwiające aktywne uczestnictwo w sprawowaniu kultu. Ich adresatami była szeroka grupa odbiorców, rekrutująca się przede wszystkim z prostego ludu Bożego, pośród którego Bracia Mniejsi zwykli pracować¹⁴. Takie podejście sprawiało, że wierni chętnie przybywali do bernardynów, by w ich kościołach modlić się i uczestniczyć w nabożeństwach¹⁵. Na zagadnieniu muzyki kościelnej i religijnej w praktyce pastoralnej oo. Bernardynów w niniejszym opracowaniu skupiono się w zakresie współczesnej ich działalności w tej dziedzinie.

¹³ Por. K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. 1, Lwów 1933, s. 29-30.

¹⁴ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna i organistowska Bernardynów*, w: Cz. Gniecki (red.), *Wkład Bernardynów w życie religijno-kulturalne narodu polskiego*, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 341.

¹⁵ Por. K. Kantak, *Bernardyni polscy...*, dz. cyt., s.101-103.

2. Działalność w zakresie muzyki liturgicznej

A. „Schola Cantorum” WSD oo. Bernardynów

Schola to zespół śpiewaków wykonujący jednogłosowe śpiewy w czasie liturgii w kościele. Zadaniem scholi jest wykonywanie tych części mszy, które są dla niej przeznaczone, oraz podtrzymywanie śpiewu całego zgromadzenia (por. OWMR 103). Początków scholi liturgicznej należy szukać w VI wieku, gdy muzyka liturgiczna przeżywała szczególny swój rozwój. Potrzeba było grupy śpiewaków przygotowanych do wykonywania trudniejszych śpiewów. W Rzymie powstała grupa kantorów (*schola cantorum*), która miała duży wpływ na kształt ówczesnej muzyki liturgicznej w Kościele. Do Soboru Watykańskiego II *schola* w ścisłym znaczeniu wykonywała jedynie chorał gregoriański. Kiedy do liturgii wprowadzono języki narodowe, funkcja scholi poszerzyła się o wykonywanie śpiewów monodycznych w języku ojczystym oraz podtrzymywanie śpiewu całego zgromadzenia liturgicznego¹⁶. Dzisiaj pojęciem *schola* obejmuje się także zespoły dziecięce i młodzieżowe, które śpiewają podczas nabożeństw.

Zgodnie z zaleceniami *Konstytucji o liturgii świętej*, aby w seminariach duchownych pielęgnować śpiew kościelny oraz szkolić przyszłych duchownych w tej materii (por. KL 155; MS 19), w Wyższym Seminarium Duchownym oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej działa klerycka schola gregoriańska. Działalność tej grupy jest zgodna ze wskazaniem *Ratio studiorum* oraz tradycjami Zakonu¹⁷. Skupia się ona głównie na zaangażowaniu w liturgię i trosce o odpowiedni poziom śpiewu.

Chór seminaryjny istniał już w czasach, gdy studium teologii mieściło się w klasztorze Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej, a studium filozofii w klasztorze w Krakowie¹⁸. Klerycki chór w seminarium prowadzili kolejni nauczyciele i wykładowcy muzyki kościelnej. W latach 1967-1995 był nim o. Stanisław Szydełko OFM¹⁹. Wcześniej prowadzeniem chóru, jeszcze jako kleryk, zajmował się organista br. Wiktoryn Swajda OFM²⁰. Jednym z największych osiągnięć chóru w tamtym czasie był udział w akademii poświęconej św. Franciszkowi z Asyżu w ramach obchodów

¹⁶ Por. I. Pawlak, *Muzyka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 243-245.

¹⁷ Por. *Ratio studiorum*, w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 197.

¹⁸ Por. A. Chadam, *Wyższe Seminarium Duchowne oo. Bernardynów (1931-1994)*, w: M. Rudyk, „Przegląd Kalwaryjski” nr 1/1995, s. 29-31.

¹⁹ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydełko OFM (1935-1995)*, w: M. Rudyk (red.), „Przegląd Kalwaryjski” nr 2/1996, s. 106; E. Świerczek, *Sprawozdanie rektora WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok seminaryjny 1993/94*, w: M. Rudyk (red.), „Przegląd Kalwaryjski” nr 1/1995, s. 57-63.

²⁰ Por. S. Szydełko, *O. Wiktoryn Swajda (1928-1994)*, w: M. Rudyk, „Przegląd Kalwaryjski” nr 1/1995, s. 72-73.

750 rocznicy śmierci Świętego. Wykonał wówczas *Oratorium o św. Franciszku* skomponowane przez Edwarda Burego do tekstu Jana Kasprowicza²¹. Po przeniesieniu seminarium do nowego budynku w Kalwarii Zebrzydowskiej, które miało miejsce w 1993 roku, za prowadzenie chóru był odpowiedzialny ówczesny nauczyciel emisji głosu Marcin Wolak²². W tym czasie chór kleryków śpiewał wiele razy podczas uroczystości seminaryjnych, jak np. inauguracja roku akademickiego, a także koncertował w okresie Narodzenia Pańskiego w klasztorach w Jelnej, Leżajsku i Przeworsku²³. W roku akademickim 1994/95 chór braci kleryków brał udział w Dniach Muzyki Dawnej w Żywcu, wykonując chorał gregoriański pod dyktando Marcina Wolaka²⁴. W kolejnym roku akademickim opiekę nad kleryckim chórem przejął br. Wiktoryn Krysa OFM, alumn I roku i absolwent muzykologii na KUL. W tym czasie chór wiele razy występował poza Kalwarią, koncertując w bernardyńskich klasztorach w Łęczycy, Kole, Jelnej i Leżajsku²⁵. W omawianym okresie na działalność artystyczną scholi złożył się także udział w II Festiwalu Muzyki Jednogłosowej w Płocku, Dniach Kultury Chrześcijańskiej w Przemyślu, Panoramicznej Wystawie Sztuki Chrześcijańskiej *Musica Sacra* w Skoczowie oraz udział w koncercie z okazji wpisania sanktuarium na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO²⁶. W kolejnych latach działalność chóru skoncentrowana była głównie na wykonywaniu chorału gregoriańskiego, dlatego też przyjął nazwę „Schola Cantorum”. Wielkim wyróżnieniem i zaszczytem dla kleryckiej scholi był śpiew podczas Mszy św. sprawowanej w kalwaryjskiej bazylice przez papieża Jana Pawła II podczas pielgrzymki do Polski w 2002 roku²⁷. W roku akademickim 2005/2006 wykładowcą muzyki kościelnej był o. Izydor Wróbel OFM, który także kierował seminaryjną scholą²⁸. W okresie od 2007 do 2011 roku prowadzącym scholę i zajęcia z zakresu muzyki kościelnej był o. Wiktoryn Krysa OFM (w roku 2007 „Schola Cantorum” została zaproszona jako gość specjalny do udziału w Wielkiej

²¹ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydełko...*, dz. cyt., s. 106.

²² Por. E. Świerczek, *Sprawozdanie rektora...*, dz. cyt., s. 57-63.

²³ Por. E. Świerczek, *Sprawozdanie rektora...*, dz. cyt., s. 57-63.

²⁴ Por. E. Świerczek, *Sprawozdanie rektora z działalności WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok seminaryjny 1994/95*, w: M. Rudyk (red.), „Przegląd Kalwaryjski” nr 2/1996, s. 88.

²⁵ Por. E. Świerczek, *Sprawozdanie rektora z działalności WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok seminaryjny 1995/96*, w: M. Rudyk (red.), „Przegląd Kalwaryjski” nr 3/1997, s. 90.

²⁶ Por. L. Hryniewski, *Pastoralny wymiar działalności Seminarium*, w: W. Czarniak (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 16-17/2012-2013, s. 255.

²⁷ Por. F. Marchewka, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2001/2002*, w: D. Muskus (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 8/2003, s. 363.

²⁸ Por. T. Fułat, *Sprawozdanie z działalności naukowo-pedagogicznej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2005/06*, w: T. Fułat, „Przegląd Kalwaryjski” 10/2006, s. 571.

Lekcji Śpiewania Kolęd na Rynku Głównym w Krakowie²⁹, a 15 sierpnia 2009 wystąpiła podczas premiery *Oratorium Kalwaryjskiego* w Kalwarii Zebrzydowskiej³⁰). Od roku 2012 prowadzeniem scholi zajmują się bracia klerycy organiści seminarium. Dzięki zaangażowaniu alumnów śpiewających w scholi w ostatnich latach grupa dynamicznie się rozwijała. Brała czynny udział nie tylko w uroczystościach zakonnych i seminaryjnych, jak doroczne nabożeństwo *Transitus*, śluby wieczyste współbraci, śluby wieczyste w klasztorze Sióstr Bernardynek w Warcie, święcenia diakonatu, święcenia kapłańskie, inauguracja roku akademickiego, Dzień Życia Konsekrowanego, ale aktywnie włączała się również w działalność duszpasterską sanktuarium. Występowała między innymi podczas Dnia Papieskiego, Triduum Paschalnego, Odpustu Wniebowzięcia NMP oraz innych uroczystości odbywających się w Kalwarii³¹. W 2015 roku schola śpiewała w WSD oo. Bernardynów w trakcie sesji naukowej *Mistyczki franciszkańskie* oraz w królewskiej katedrze na Wawelu podczas uroczystości konsekracji dziewic³². Wyróżnieniem dla scholi był śpiew podczas pielgrzymki delegatów na Światowe Dni Młodzieży oraz udział w drugim wykonaniu *Oratorium Kalwaryjskiego* z okazji rozpoczęcia Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia 8 grudnia 2015 roku w Centrum Kongresowym ICE w Krakowie.

Funkcje scholi podejmują też działające przy klasztorach bernardyńskich wspólnoty młodzieży franciszkańskiej. Nie są to zespoły typowo liturgiczne, ale wypełniają zadanie prowadzenia śpiewu podczas niedzielnych Eucharystii. W Kalwarii Zebrzydowskiej młodzież śpiewa podczas mszy św. o godz. 11 w każdą niedzielę. Obecnie jest to grupa około 10 osób wykonująca piosenki typowo oazowe. W minionych latach była to grupa bardzo prężnie działająca. Podczas większych uroczystości jej członkowie pod kierunkiem opiekuna scholi seminaryjnej tworzyli chór trzygłosowy. Najczęściej występowali podczas Misterium Męki Pańskiej³³. W Leżajsku młodzież oazowa (obecnie grupa liczy około 30 osób) śpiewa regularnie w niedziele podczas mszy św. o godz. 9.30. Podobnie w Rzeszowie członkowie wspólnoty FMO śpiewają podczas mszy św. niedzielnych z udziałem młodzieży. W Hrubieszowie działa schola

²⁹ Por. F. Marchewka, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2007/8*, w: T. Fułat (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 13/2009, s. 602.

³⁰ Por. *Oratorium Kalwaryjskie*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Oratorium_kalwaryjskie (dostęp 16.10.2016).

³¹ Por. W. Czarniak, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2013/2014*, w: W. Czarniak (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 18/2014, s. 296.

³² K. Cholewa, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2014/2015*, w: F. S. Nowak (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 19/2015, s. 298.

³³ Schola ta prowadzi śpiew podczas procesji z palmami w Niedzielę Palmową, w czasie sceny wjazdu Jezusa na osiołku, podczas Mszy Wieczerzy Pańskiej w Wielki Czwartek oraz podczas Liturgii Męki Pańskiej na zakończenie Misterium.

dziecięca i młodzieżowa, która śpiewa na niedzielnych Eucharystiach. W Piotrkowie Trybunalskim grupa FMO nie funkcjonuje, jednak jej dawni członkowie zbierają się raz w miesiącu i śpiewają podczas mszy św. Jest to grupa dorosłych już osób, która liczy około 10 osób. Wykonują piosenki zawarte w *Bernardyńskim śpiewniku oazowym*³⁴.

B. Organiści i studium organistowskie

Funkcja organisty jest znana w Kościele już od IX wieku. Polega ona przede wszystkim na akompaniowaniu do śpiewu w czasie nabożeństw oraz grze solowej³⁵. Często do obowiązków organisty należy także prowadzenie chóru, scholi bądź animowanie muzyczne parafii. Dokumenty Kościoła wskazują, że osoba podejmująca taką pracę winna posiadać odpowiednie umiejętności oraz wiedzę liturgiczną (por. MS 67). Według tych wskazań koniecznym warunkiem do podjęcia pracy organisty jest ukończenie odpowiedniej szkoły oraz doskonalenie swoich umiejętności, aby prezentować wysoki poziom muzyczny.

Środowisko bernardyńskie wyróżniało się na tle innych zakonów w dziedzinie budowania organów. Choć w XVII wieku bernardyni posiadali największą liczbę organmistrzów spośród ówczesnych zakonów w Polsce (10 organmistrzów i 7 snyderzy), to w bernardyńskich klasztorach organy ze względu na zakaz ich budowania w kościołach zakonnych powszechnie pojawiły się nieco później. Wynikało to z obawy wtargnięcia do liturgii muzyki świeckiej³⁶. Inne zakony, jak franciszkanie konwentualni czy dominikanie zajęli się konstrukcją organów wcześniej, jednak wkład bernardynów w tej dziedzinie jest największy zarówno pod względem jakości, jak i ilości budowanych instrumentów³⁷. W tym czasie dbano też, by w każdym klasztorze był chociaż jeden brat organista. Bernardyni nie posiadali własnych konserwatoriów, ale przykładali dużą wagę do kształcenia muzycznego braci³⁸. Zakon troszczył się o odpowiedni poziom sprawowanych nabożeństw, dlatego potrzebowano też dobrze przygotowanych organistów i kantorów.

W najnowszej historii na szczególną uwagę zasługuje postać i działalność o. Cherubina Pająka OFM, muzykologa, organisty, duszpasterza, poety. Ojciec Cherubin w latach 1965-1977 studiował muzykologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim³⁹.

³⁴ *Bernardyński śpiewnik oazowy* zawiera zbiór pieśni i piosenek wykonywanych w grupach oazowych przy klasztorach bernardynów. Najnowsze, czwarte wydanie śpiewnika ukazało się w 2016 roku.

³⁵ Por. I. Pawlak, *Muzyka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 267.

³⁶ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 350-351.

³⁷ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 356.

³⁸ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 361-363.

³⁹ Por. A. Sitnik, *Piśmiennictwo bernardyńskie XV-XXI wieku*, w: Cz. Gniecki (red.), *Wkład bernardynów w życie religijno-kulturalne narodu polskiego*, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 268.

Wcześniej, w czasie studiów teologicznych, pobierał nauki u tynieckiego organisty Mariana Machury. W czasie swojej pracy duszpasterskiej w klasztorach w Krakowie, Radomiu, Opatowie Kieleckim, Rzeszowie i Tarnowie zajmował się działalnością muzyczną. Prowadził schole dziecięce, zajęcia z muzyki na studium organistowskim w Sandomierzu i Radomiu, a także sprawował opiekę nad chórami. Od 1983 roku był związany z klaszturem rzeszowskim, przy którym w 1992 roku na prośbę ordynariusza bpa Kazimierza Górniego założył Diecezjalne Studium Organistowskie⁴⁰. Studium początkowo mieściło się w pomieszczeniach klasztornych i kształciło organistów dla nowo powstałej diecezji rzeszowskiej. Ojciec Cherubin pełnił w nim funkcję dyrektora. Nauka trwała pięć lat i obejmowała następujące przedmioty: solfeż, śpiew liturgiczny, emisja głosu, zasady muzyki, harmonia teoretyczna, harmonia praktyczna, chorał gregoriański, organy, fortepian, chór, dyrygentura, liturgika i prawodawstwo muzyki kościelnej, organoznawstwo, formy muzyczne, historia muzyki⁴¹. W 1993 roku o. Cherubin został wykładowcą muzyki kościelnej w Wyższym Seminarium Duchownym diecezji rzeszowskiej⁴². W latach 1985-2006 był dyrygentem i kierownikiem artystycznym chóru przy parafii Wniebowzięcia NMP oo. Bernardynów w Rzeszowie⁴³. Komponował lub harmonizował wiele utworów, m.in. *Pieśń do Matki Bożej Rzeszowskiej*, *Ty, co w Chmielniku*, *Pieśń o bł. Janie z Dukli* (napisana na kanonizację Świętego), *Ecce homo*, *Będą patrzeć na Tego, którego przebili*, *In manus Tuas, Domine*⁴⁴. Działalność o. Cherubina Pająka świadczy nie tylko o rozwijaniu przez niego posiadanych talentów, ale przede wszystkim o możliwości wykorzystania muzyki do pracy duszpasterskiej.

Innym bernardynem odznaczającym się działalnością muzyczną był o. Stanisław Szydełko OFM, organista, dyrygent. W latach 1962-1967 odbył studia w Instytucie Muzyki Kościelnej KUL. Napisał pracę magisterską pod kierunkiem ks. prof. Hieronima Feichta *Graduał Bernardynów Krakowskich z 1524 roku*. Po zakończeniu studiów prowadził zajęcia z muzyki kościelnej w WSD w Kalwarii Zebrzydowskiej, WSD oo. Franciszkanów w Katowicach-Panewnikach oraz Niższym Seminarium Duchownym w Kalwarii Zebrzydowskiej⁴⁵. Ojciec Stanisław znany był w lokalnym środowisku jako aktywnie działający muzyk, który swój talent i umiejętności wykorzystywał do propagowania kultu Matki Bożej Kalwaryjskiej. We współpracy z ks. Marianem Michalcem przygotował od strony muzycznej *Śpiewnik kalwaryjski*, który

⁴⁰ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 363.

⁴¹ Por. AKRz, rkps. b. sygn., Ch. J. Pająk, *Diecezjalne Studium Organistowskie. Studium Organistowskie w Sandomierzu*, Rzeszów 2008, s.3.

⁴² Por. APBK, rkps. b. sygn., *Teczka personalna o. Pająka Cherubina Juliana OFM (1940-2006)*, s. 131.

⁴³ Por. AKRz, rkps. b. sygn., Ch. J. Pająk, *Dziennik*, Rzeszów 2008, s. 20.

⁴⁴ Por. J. Szczygieł, *Spotkania na pięciolinii*, w: G. Ostasz (red.), *Ojciec Cherubin duszpasterz, muzyk, poeta*, Rzeszów 2011, s. 94.

⁴⁵ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydełko...*, dz. cyt., s. 106.

zawiera śpiewy wykonywane przez pątników w czasie nabożeństw na drózkach kalwaryjskich⁴⁶. W tym czasie był też odpowiedzialny za przygotowanie i prowadzenie śpiewów podczas uroczystości w sanktuarium⁴⁷. Był inicjatorem i dyrygentem Chóru Mieszanego Bazyliki Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej. Organizował tzw. wieczory kolędowe z udziałem chórów klasztornych. Odbywały się one w klasztorze kalwaryjskim oraz w Alwerni, Radomiu, Tarnowie, Rzeszowie⁴⁸. Ojciec Stanisław prowadził także chór męski oraz chór klerycki⁴⁹.

Wśród organistów bernardyńskich ważną postacią jest o. Wiktoryn Swajda OFM. Był on samoukiem, jednak posiadał wybitne umiejętności, które aktywnie rozwijał i twórczo wykorzystywał. Był organistą i śpiewakiem⁵⁰. Uczył śpiewu kościelnego w WSD oo. Bernardynów, w latach 1957-1967 prowadził w Kalwarii Zebrzydowskiej chór żeński⁵¹. W czasie pracy duszpasterskiej w klasztorze krakowskim pełnił dodatkowo funkcję organisty⁵². Posiadał rzadką barwę głosu, tzw. tenor liryczny. Podczas Misterium Męki Pańskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej w Wielką Środę, śpiewając solo na tle chóru, przez wiele lat zachwycał rzesze pielgrzymów, którzy specjalnie na jego wykonanie przybywali do sanktuarium.

Ważną postacią jest też br. Henryk Markowski OFM, który zapisał się w pamięci parafian w klasztorze w Krakowie i Warszawie⁵³ jako długoletni organista samouk świetnie wykorzystujący swoje naturalne predyspozycje.

Pracę organisty w czasie studiów seminaryjnych podejmował o. Julian Śmierciak OFM, który w latach 1994-1999 odbył studia muzyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i uzyskał tytuł magistra muzykologii. Pod kierunkiem prof. Chwałka napisał pracę pt. *Organy w bazylice oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej*. Następnie kontynuował studia i uzyskał stopień doktora na podstawie dysertacji pt. *Organy w kościołach bernardyńskich na terenie Polski. Studium historyczno-instrumentoznawcze*. Obecnie pracuje w Instytucie Muzykologii KUL oraz prowadzi Studio Nagrań „Fanfara” przy klasztorze bernardynów w Lublinie⁵⁴. Ojciec Julian specjalizuje się w zakresie badań brzmienia organów. Skomponował kilkanaście fanfar na odsłonięcie łaskami słynących obrazów (m.in. w Leżajsku, Rzeszowie,

⁴⁶ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydelko...*, dz. cyt., s. 107.

⁴⁷ Do głównych uroczystości należą: odpust Wielkiego Tygodnia z Misteriami Męki Pańskiej, odpust Wniebowzięcia NMP, Pielgrzymka Rodzin Archidiecezji Krakowskiej (kiedyś obchodzona jako pielgrzymka mężczyzn i młodzieży męskiej oraz kobiet i młodzieży żeńskiej).

⁴⁸ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydelko...*, dz. cyt., s. 106.

⁴⁹ Por. M. Rudyk, *O. Stanisław Szydelko...*, dz. cyt., s. 106.

⁵⁰ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna...*, dz. cyt., s. 366.

⁵¹ Por. I. Rusecki, *Charyzmatyczny spowiednik o. Wiktoryn Swajda OFM*, Kalwaria Zebrzydowska 2002, s. 9.

⁵² Por. S. Szydelko, *O. Wiktoryn Swajda...*, dz. cyt., s. 73.

⁵³ Por. J. Kachel, *Bernardyni 1453 - 2003*, t. 4, Warta 2004, s. 61.

⁵⁴ Por. A. Sitnik, *Piśmiennictwo...*, dz. cyt., s. 269.

Piotrkowie Trybunalskim, Skępem, Opatowie, Radecznicy) oraz innych utworów muzycznych.

W latach studiów seminaryjnych lub w innym czasie, w zależności od potrzeby, funkcję organisty pełnili bądź pełnią nadal następujący zakonnicy: br. Jerzy Łakomiak OFM, o. Metody Kornacki OFM, o. Mirosław Więclaw OFM, o. Melchior Cichy OFM, o. Stanisław Górni OFM, o. Efrem Obruśnik OFM, o. Romuald Kośla OFM, o. Jonasz Podsiadło OFM, o. Izydor Wróbel OFM, br. Hiacynt Balcerzak OFM⁵⁵, o. Beniamin Synycja OFM⁵⁶.

Obecnie w klasztorach bernardyńskich pracują organiści świeccy i siostry zakonne. W bazylice Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej pracuje dwóch organistów. Od 1 grudnia 2006 roku głównym organistą sanktuarium jest Andrzej Kosek⁵⁷, zaś drugim od 2010 roku jest Dominik Bańdura⁵⁸. Praca organistów polega na grze w czasie mszy świętych i nabożeństw oraz animowaniu życia muzycznego przy sanktuarium. W niedziele grają podczas wszystkich mszy św., w ciągu tygodnia poza okresem tzw. „pielgrzymkowym” – podczas mszy jednej porannej, południowej i wieczornej⁵⁹, a w okresie natężonego ruchu pątniczego także podczas tych mszy św., które nie są ujęte w stałym harmonogramie sanktuarium. Organiści pomagają również wiernym w głębszym przeżywaniu nabożeństw: w okresie Adwentu w bazylice odbywają się roraty, w Wielkim Poście codziennie nabożeństwa

⁵⁵ Br. Hiacynt od 2015 roku pracuje w klasztorze w Warcie jako zakrystian i organista. W latach 2000-2004 uczęszczał do Archidiecezjalnego Studium Organistowskiego w Katowicach.

⁵⁶ O. Beniamin ukończył Salezjańską Ogólnokształcącą Szkołę Muzyczną II stopnia im. Ks. Antoniego Chlondowskiego w Lutomiersku. Pobierał naukę w latach 2004-2008 i uzyskał zawód organisty.

⁵⁷ W latach 2003-2008 odbył studia z zakresu kulturoznawstwa na Polskim Uniwersytecie Wirtualnym. Od 2008 do 2010 roku zdobywał wykształcenie w krakowskiej Szkole Wokalno Aktorskiej, które ukończył zdobyciem dyplomu (obrona odbyła się w ramach 15 Letniego Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej w kościele Grobu Matki Bożej). W 2013 roku odbył poddyplomowy kurs mistrzowski u prof. Ryszarda Karczykowskiego z zakresu interpretacji utworów wokalnych. Prowadzi czynną działalność koncertową z rodzaju muzyki oratoryjnej i operowej. Koncertował w USA, Włoszech, Niemczech, Norwegii, Chorwacji oraz na Słowacji. Do najważniejszych występów należy zaliczyć koncert w Filharmonii w Waszyngtonie, w katedrze św. Wojciecha w Toledo, operze krakowskiej oraz operze w Bytomiu – informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Andrzejem Koskiem (Kalwaria Zebrzydowska, 01.10.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁵⁸ Przez cztery lata pobierał nauki gry na organach w Archidiecezjalnej Szkole Muzycznej im. kard. Franciszka Macharskiego w Krakowie. Od 2013 roku studiuje w Instytucie Teologicznym im. Św. Jana Kantego w Bielsku-Białej w klasie organów na Wydziale Muzyki Kościelnej. Od 2016 roku jest też studentem Krakowskiego Instytutu Rozwoju Edukacji w zakresie sztuki muzycznej – informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Dominkiem Bańdurą (Kalwaria Zebrzydowska, 01.08.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁵⁹ Okres „pielgrzymkowy” obejmuje miesiące od marca do października, w pozostałych miesiącach ruch pielgrzymkowy jest słabszy.

drogi krzyżowej, a w czwartki, piątki i niedziele gorzkie żale, w maju nabożeństwa ku czci NMP z litanią loretańską, w czerwcu nabożeństwa ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa, w październiku nabożeństwa różańcowe. Prócz tego w sanktuarium do stałych obchodów należą oktawy: Niepokalanego Poczęcia NMP i Bożego Ciała, w czasie których śpiewane są uroczyste nieszpory. Śpiewane nieszpory są też elementem obchodów innych uroczystości, np. Świętej Bożej Rodzicielki, NMP Królowej Polski, NMP Anielskiej, NMP Różańcowej. Osobne wyzwanie muzyczne stanowią dwa odpusty: odpust Wielkiego Tygodnia, podczas którego codziennie śpiewane są *Gorzkie żale* oraz *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP*, oraz odpust Wniebowzięcia NMP, kiedy codziennie śpiewane są nieszpory maryjne i godzinki.

Organisci od marca do października grają codziennie podczas wieczornego nabożeństwa różańcowego i *Apelu Jasnogórskiego*. W czasie wszystkich uroczystości regularnie korzystają z rzutnika multimedialnego, na którym wyświetlają teksty śpiewanych pieśni. Korzystają ze śpiewników tradycyjnych, jak *Śpiewnik kościelny* ks. Jana Siedleckiego, *Śpiewnik wawelski*, *Śpiewajmy Bogu*, ale też z nowszych opracowań, jak np. *Niepojęta Trójco*. Wykorzystują też *Śpiewnik kalwaryjski*, który zawiera pieśni typowe dla tego sanktuarium. Organisci po mszach świętych i nabożeństwach grają improwizacje bądź utwory znanych kompozytorów.

Na terenie kalwaryjskiego sanktuarium przy kościele Grobu Matki Bożej w Brodach istnieje parafia Wniebowzięcia NMP. Organistą od 2015 roku jest Tomasz Nocula⁶⁰. Wykorzystuje on w swojej pracy rzutnik multimedialny, tradycyjne śpiewniki (*Śpiewnik kościelny*, *Niepojęta Trójco*, *Gaudeamus*) oraz śpiewniki młodzieżowe (*Śpiewnik Franciszkańskiej Młodzieży Oazowej*). Gra w czasie wszystkich mszy św. w niedziele i święta oraz tradycyjnych nabożeństw, takich jak majowe, czerwcowe, październikowe, gorzkie żale.

W sanktuarium maryjnym w Skępem pracuje s. Aniela Krawczyk ze Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej. Siostra organistka jest absolwentką Studium Organistowskiego w Radomiu, w klasztorze pracuje jako wolontariuszka. Z powodu złego stanu organów gra na syntezatorze⁶¹. Wykorzystuje szerokie spektrum pieśni, od tradycyjnych po nowe, także dla dzieci, podczas mszy św. z ich udziałem. Gra podczas pięciu mszy św. w niedziele oraz wieczorem w dni powszednie. Z jej pomocą odprawiane są nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe, gorzkie żale, adoracja w każdy piątek, nieszpory podczas odpustu Narodzenia

⁶⁰ Organista jest jeszcze na etapie nauki szkolnej na poziomie licealnym. Z chwilą rozpoczęcia pracy podjął naukę na Wydziale Muzyki Kościelnej w Instytucie Teologicznym im. Św. Jana Kantego w Bielsku-Białej – informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Beniaminem Synycją (Kalwaria Zebrzydowska, 24.08.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁶¹ W niedyspozycji są klawisze instrumentu zarówno w manualu, jak i klawiaturze nożnej oraz kanał dopływu powietrza. Organy posiadają też inne usterki.

NMP i inne nabożeństwa okolicznościowe, także ceremonie pogrzebów i ślubów w sanktuarium⁶².

W Rzeszowie od września 2010 roku na stanowisku organisty pracuje Michał Legowicz⁶³. W tygodniu gra w czasie pięciu mszy codziennie, w niedziele i święta podczas ośmiu. Dodatkowo w każdą niedzielę gra *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP* oraz dba o oprawę muzyczną nabożeństw okresowych, takich jak gorzkie żale, nieszpory, nabożeństwa majowe, czerwcowe oraz październikowe. Organista korzysta w czasie każdej mszy św. z rzutnika multimedialnego, co znacznie ułatwia nauczanie nowych pieśni. Opiera się także na znanych śpiewnikach: ks. Siedleckiego, Zalewskiego i Rączkowskiego⁶⁴. Po zakończonych nabożeństwach wykonuje utwory organowe.

W sanktuarium Matki Bożej Piotrkowskiej w Piotrkowie Trybunalskim obecnie pracuje dwóch organistów: Krzysztof Baranek (główny) oraz Mateusz Sobczyk⁶⁵. Pierwszy z nich gra podczas wieczornych mszy św. w tygodniu oraz w niedziele do południa, a drugi w czasie porannych mszy w tygodniu oraz popołudniowych w niedziele. Harmonogram ich pracy obejmuje też nabożeństwa okresowe: majowe, czerwcowe, październikowe, roraty, nowennę do Matki Bożej Piotrkowskiej oraz pogrzeby i śluby. Dodatkowo prowadzą śpiew podczas uroczystości odpustowych⁶⁶ oraz okolicznościowych procesji (procesja różańcowa, Misterium Męki Pańskiej). Organisci regularnie korzystają z rzutnika multimedialnego i uczą wiernych śpiewu nowych pieśni kościelnych⁶⁷. Często wykonują pieśni o Matce Bożej Piotrkowskiej, np. *Piotrkowska Pani, Witaj nam, Przedobre Twoje oczy*.

W leżajskim sanktuarium pracuje dwóch organistów: głównym jest Jarosław Adamiak⁶⁸, pomocnikiem zaś. Paweł Paluch. Ich praca polega na grze i animowaniu śpiewu podczas siedmiu mszy św. w niedziele i święta oraz czterech w tygodniu.

⁶² Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Martynianem Czechowskim (Kalwaria Zebrzydowska, 01.10.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁶³ Organista jest absolwentem Diecezjalnego Studium Organistowskiego w Rzeszowie, które ukończył w 2002 roku, oraz studiów z zakresu Wychowania Muzycznego na WSP w Rzeszowie.

⁶⁴ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Michałem Legowiczem (Rzeszów, 15.10.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁶⁵ Obaj są samoukami, praca organisty jest dla nich dodatkową wykonywaną oprócz innego zawodu.

⁶⁶ Odpusty w sanktuarium są obchodzone w Uroczystość Wniebowzięcia NMP oraz w święto NPM Piotrkowskiej, 1 czerwca.

⁶⁷ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z br. Cherubinem Marią Pniewskim (Piotrków Trybunalski, 10.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁶⁸ Ukończył szkołę muzyczną w klasie fortepianu i fagotu w Studium Organistowskim w Lublinie. Przez cztery lata pobierał nauki gry na organach u prof. Załęskiego (KUL) oraz u prof. Piecha (KUL) z zakresu dyrygentury chóralnej, uczestniczył w warsztatach prowadzonych przez prof. Chorosińskiego (WUM). Wcześniej pracował jako organista bazyliki w Licheniu. Tam współpracował z chórem „Virtus Dei” z Lichenia. We współpracy z zespołem „Skaldowie” przygotował koncert kolęd w wykonaniu chóru i zespołu w Lublinie. W tym czasie koncertował

W sanktuarium leżajskim nie ma mszy św. bez udziału organisty. Z racji wartości historycznych i duchowych walorów sanktuarium w bazylice odbywa się wiele ślubów, mszy św. jubileuszowych oraz pogrzebów. Wszystkie te uroczystości wymagają pracy organisty. Organiści grają też podczas nabożeństw sprawowanych w sanktuarium (np. w środy – nowenna do Matki Bożej Leżajskiej, w czwartki – adoracja Najświętszego Sakramentu) oraz nabożeństw okresowych: majowych, czerwcowych, październikowych, fatimskich, gorzkich żali i drogi krzyżowej. W bazylice w zależności od okresu liturgicznego śpiewane są godzinki (o NMP, o Najświętszym Sercu Jezusa, o Męce Pańskiej). Organiści regularnie korzystają z rzutnika multimedialnego oraz śpiewników liturgicznych: ks. J. Siedleckiego, F. Rączkowskiego, ks. Piaseckiego, ks. Chamskiego, *Chorału Opolskiego*, *Chorału Śląskiego*, *Niepojęta Trójco* oraz wielu innych nowych publikacji, które ukazują się na bieżąco. Nauczają wiernych śpiewu nowych pieśni i zarazem podtrzymują tradycyjne. Wykorzystują też pieśni powstałe dla sanktuarium leżajskiego, np. *Z leżajskiego wzgórza* (sł. R. Kochan) lub *O Maryjo, Matko nasza*.

Specyficzną działalnością leżajskich organistów są częste koncerty. Polegają one na półgodzinnej prezentacji znanego barokowego instrumentu. Koncerty odbywają się na prośbę przybywających do sanktuarium grup. Najwięcej jest ich w czasie natężonego ruchu pielgrzymkowego (około 30 miesięcznie), a w skali całego roku ok. 150⁶⁹. Praca organisty w leżajskim klasztorze wymaga nie tylko posiadania warsztatu i predyspozycji z racji grania na tak wyjątkowym instrumencie, ale też ciągłej dyspozycyjności.

C. Chóry kościelne

Chór to grupa śpiewaków wykonująca najczęściej partie wielogłosowe. Współczesne dokumenty wskazują na ważną funkcję chórów uczestniczących w liturgii. Śpiew chóru dodaje estetyzmu sprawowanym czynnościom oraz animuje śpiew wiernych (OWMR 63). Działalność chórów jest wyzwaniem dla duszpasterzy. Członkowie chóru są też częścią zgromadzenia liturgicznego, dlatego potrzeba stałej formacji w tym zakresie, by zespół nie tylko doskonalił swój warsztat muzyczny, ale też wzrastała jego świadomość duchowa, liturgiczna i kulturowa.

Przy sanktuarium pasyjno-maryjnym w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1967-1998 działał chór mieszany, założony na bazie istniejącego wcześniej chóru dziewczęcego przez o. Stanisława Szydełkę OFM, który pełnił funkcję dyrygenta⁷⁰.

---

w kościołach wielkopolski na organach. Przez dwa lata był nauczycielem w Szkole Muzycznej w Leżajsku.

⁶⁹ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Jarosławem Adamiakiem (Leżajsk, 3.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁷⁰ Por. AKKZ, rkps b. sygn., *Kronika Chóru Mieszanego przy klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej*, k. 2.

Już na początku działalności chór liczył około 40 osób. Po raz pierwszy śpiewał w 1967 roku w święto św. Szczepana⁷¹. Na początku działalności prowadzący chór rozpoczął naukę podstaw czytania nut, zasad muzyki oraz emisji głosu⁷². Chór dynamicznie się rozwijał. Najczęściej występował podczas uroczystości w bazylice kalwaryjskiej, jednakże jego działalność była znacznie szersza. Należały do niej wspomniane już wieczory kolęd w towarzystwie chóru kleryków i chóru chłopięcego Kolegium Serafickiego w Kalwarii Zebrzydowskiej. Takie spotkania muzyczne odbywały się nie tylko w Kalwarii. Koncertowano w Makowie Podhalańskim (19 stycznia 1969) czy Rychwałdzie⁷³. Chór śpiewał także w klasztorach w Alwerni, Leżajsku, Zakopanem, Radomiu. Repertuar stanowiły głównie pieśni kościelne, kolędy oraz opracowania przygotowane przez o. Stanisława Szydełkę. W 1992 roku chór obchodził jubileusz 25-lecia istnienia. W ostatnich latach działalności liczył ok. 60 członków⁷⁴. Po nagłej śmierci dyrygenta w 1995 roku chórem opiekował się ówczesny organista Jerzy Kaniewski oraz o. Wiktoryn Krysa OFM, o. Jonasz Podsiadło OFM, o. Izydor Wróbel OFM. W 1997 roku chór przeżywał jubileusz 30-lecia istnienia. Z tej okazji 26 stycznia urządzono koncert kolęd, który poprzedziła msza św. W 1998 chór zakończył działalność⁷⁵. Z tego powodu część śpiewaków przeniosła się do chóru działającego przy kościele parafialnym w Kalwarii Zebrzydowskiej.

Na szczególną uwagę zasługuje Chór Bazyliki Zwiastowania NMP w Leżajsku. Początki chóru sięgają 1993 roku i są związane z działalnością o. Wiktoryna Krysa OFM, który wraz ze swoją siostrą zainicjował aktywność muzyczną grupy młodzieży oazowej. Z tejże wspólnoty powstał Chór Kameralny, który z czasem przekształcił się w Chór Mieszany „Emaus”. Dyrygentem chóru był Stanisław Jaworski, następnie (w latach 2008-2010) Robert Kochan⁷⁶. W tym czasie chór głównie skupiał się na animowaniu muzycznym uroczystości w sanktuarium. Śpiewał podczas odpustów, Triduum Paschalnego, nabożeństw okolicznościowych⁷⁷. W 2008 roku ówczesny dyrygent powołał do istnienia Orkiestrę Kameralną „Camerata”, która współpracowała z chórem. W tym okresie chór udzielał się nie tylko liturgicznie. Uczestniczył w licznych koncertach i konkursach. W 2010 roku brał udział w Przeglądzie Pieśni

⁷¹ Por. AKKZ, rkps b. sygn., *Kronika Chóru Mieszanego przy klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej*, k. 2-3.

⁷² Por. AKKZ, rkps b. sygn., *Kronika Chóru Mieszanego przy klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej*, k. 4.

⁷³ Por. AKKZ, rkps b. sygn., *Kronika Chóru Mieszanego przy klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej*, k. 13.

⁷⁴ Por. Z. Magier, *Osierocona bazylika*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie”, 55/56 1995, s. 14.

⁷⁵ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Antonim Kluską (Kalwaria Zebrzydowska, 22.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁷⁶ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Nikodemem Sobczyńskim (Kalwaria Zebrzydowska 13.10.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁷⁷ Por. Chór „Emaus”, <http://emaus-camerata.pl/tl/Strona-G%26%23322%3B%F3wna.htm> (dostęp 10.10.2016).

Religijnej *Cantate Deo* w Rzeszowie, Wielkim Kolędowaniu w Miejskim Centrum Kultury w Leżajsku. Koncertował w wielu kościołach, np. 14 listopada w bazylice Św. Krzyża w Warszawie podczas mszy św. dla chorych⁷⁸, oraz we współpracy z Jasnogórskim Chórem Mieszanym im. Matki Bożej Królowej Polski w trakcie Dożynek Jasnogórskich⁷⁹. W jego repertuarze znajduje się szeroki zakres pieśni wielkopostnych oraz wiele innych pieśni liturgicznych, a także *Requiem* W. A. Mozarta czy *Missa Solemnis Lesaiscensis in honorem Sancte Mariae Virginis*. Obecnie chórem dyryguje Iwona Ćwikła. Chór aktywnie uczestniczy w życiu liturgicznym sanktuarium oraz koncertuje w innych miejscach, np. w 2015 roku kolędował w bazylice kalwaryjskiej.

Istnieniem i działalnością chóru kościelnego jest ubogacone sanktuarium maryjne w Rzeszowie. Chór mieszany powstał w październiku 1985 z inicjatywy ówczesnego gwardiana o. Metodego Kornackiego OFM oraz o. Cherubina Pająka OFM. Ojcowie rozpoczęli edukację muzyczną osób deklarujących chęć śpiewu. Spotkania odbywały się dwa razy w tygodniu. Dzięki temu chór po raz pierwszy wystąpił już 5 stycznia 1986 roku podczas mszy św. w kościele bernardynów, a 16 listopada tego samego roku wziął udział w Przeglądzie Chórów Diecezji Przemyskiej⁸⁰. Zespół dynamicznie się rozwijał. Głównym dyrygentem był o. Cherubin, zaś o. Metody pomagał w kształceniu śpiewaków oraz zajmował się sprawami organizacyjnymi. Chór rzeszowski często koncertował w innych miejscach, np. w Kalwarii Zebrzydowskiej, Leżajsku, Dukli, Opatowie, Dębowcu, Chmielniku, Kalwarii Paclawskiej, Miejscu Piastowym, Licheniu. Do najważniejszych wydarzeń z działalności chóru należy zaliczyć śpiew podczas mszy św. sprawowanej przez Ojca świętego Jana Pawła II w Rzeszowie 2 czerwca 1991 roku oraz wieczornego spotkania z papieżem w Dukli 9 czerwca 1997 roku⁸¹. Chór posiadał swój oryginalny repertuar, którego nie posiadały inne zespoły, ponieważ dyrygent sam komponował wiele utworów⁸². W 2005 roku chór uroczyście obchodził jubileusz dwudziestolecia istnienia. Do tego czasu można zauważyć jego najbardziej aktywną działalność. Obecnie dyrygentem chóru jest Wojciech Bednarczyk. Chór zajmuje się oprawą muzyczną nabożeństw w sanktuarium oraz koncertuje w innych kościołach Rzeszowa. Próby odbywają się regularnie raz w tygodniu w Bernardyńskim Centrum Religijno-Kulturowym. Liczba członków nie przekracza trzydziestu osób. Chór posiada repertuar około 200 utworów i są to głównie pieśni kościelne.

Przy klasztorze bernardynów w Piotrkowie Trybunalskim od kilkudziesięciu lat istnieje chór mieszany, który założył organista Władysław Wściubiak. Chór składa się z ok. 30 śpiewaków amatorów i śpiewa w każdą niedzielę i uroczystości

⁷⁸ Msza była transmitowana przez Polskie Radio.

⁷⁹ Uroczystość była transmitowana przez TVP1 i TVP Polonia.

⁸⁰ Por. J. Szczygieł, *Spotkania...*, dz. cyt., s. 93.

⁸¹ Por. J. Szczygieł, *Spotkania...*, dz. cyt., s. 95.

⁸² Por. J. Szczygieł, *Spotkania...*, dz. cyt., s. 94.

podczas mszy św. o godz. 10⁸³. Członkami chóru są osoby dojrzałe wiekiem, grupę prowadzi główny organista Krzysztof Baranek. Repertuar chóru stanowią pieśni kościelne. Chór nie koncertuje, skupia się jedynie na śpiewie pieśni kościelnych podczas nabożeństw w bernardyńskim kościele.

3. Wykorzystanie muzyki religijnej w przepowiadaniu Słowa Bożego

A. Pieśni kalwaryjskie

Bracia Mniejsi, zwani w Polsce bernardynami, od początku swojej działalności dostosowywali sposoby pracy duszpasterskiej do potrzeb ludzi, wśród których pracowali. Obserwanckie klasztory skupiały wiernych nie tylko na nabożeństwach liturgicznych. Bernardyni byli znani z propagowania obrzędów paraliturgicznych w języku polskim i zakładania grup duszpasterskich⁸⁴. Liczne nabożeństwa ku czci świętych, Matki Bożej, a także kult Męki Pańskiej były sposobem na rozbudzanie ducha pobożności. Pobożność pasyjna jest cechą charakterystyczną franciszkańskiego zakonu, dlatego ten rys szczególnie mocno był akcentowany. Znaną formą tej pobożności były *Godzinki o Męce Pańskiej*. Najbardziej jednakże popularny był *Żołtaz Jezusów, czyli piętnaście rozmyślań o Bożym umęczeniu*. Autorem pieśni jest bł. Władysław z Gielniowa⁸⁵. On i inni bernardyni pisali pieśni po polsku oraz rozpowszechniali je podczas prowadzonych misji, rekolekcji i głoszonych kazań. Praktyka oddziaływania na wiernych przez śpiew pobożnych pieśni była nowatorskim sposobem ewangelizacji i pogłębiania religijności wiernych⁸⁶. W połowie XVI wieku w środowisku bernardyńskim powstały dwa kancjonały rękopiśmienne zawierające zbiory pieśni ludowych: tzw. *Kancjonał puławski* (zawiera ok 40 pieśni) oraz *Kancjonał kórnicki*⁸⁷. Pieśni religijne pełniły wówczas ważną rolę katechetyczną. Były swoistym katechizmem dla modlącego się ludu. Zawarte w nich treści nie tylko pobudzały do pobożnych rozmyślań, ale też w pewien sposób nauczały prawd wiary.

W 1604 roku bernardyni objęli opiekę nad założonym dwa lata wcześniej sanktuarium, które Mikołaj Zebrzydowski budował jako „kopię” Jerozolimy⁸⁸. Bracia

⁸³ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z br. Cherubinem Marią Pniewskim (Piotrków Trybunalski, 10.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

⁸⁴ Por. E. Lenart, *Sufragia w bernardyńskich rękopisach liturgicznych*, w: J. Nowak (red.), *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym*, Poznań 2012, s. 369.

⁸⁵ Por. A. Martyszewski, *Z pieśnią wielkopostną...*, dz. cyt., s. 50.

⁸⁶ Por. M. Korolko, *Średniowieczna pieśń religijna...*, dz. cyt., s. XX.

⁸⁷ Por. A. Martyszewski, *Z pieśnią wielkopostną...*, dz. cyt., s. 57.

⁸⁸ Por. H. E. Wyczawski, *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 114.

Mniejsi przybyli na zaproszenie fundatora i pomysłodawcy tegoż miejsca i rozpoczęli organizować życie religijne wokół powstających „drózek” upamiętniających miejsca Męki Pańskiej i życia Maryi. Już w 1611 roku o. Marian Postękański OFM wydał modlitewnik zawierający teksty i śpiewy do tego nabożeństwa⁸⁹. Szybki rozwój sanktuarium i duży napływ pielgrzymów spowodował w krótkim czasie powstanie kolejnych modlitewników. Początkowo w czasie nabożeństw wykonywano śpiewy łacińskie, dlatego uczestniczyli w nich tylko zakonnicy i nieliczni pątnicy⁹⁰. Były to głównie łacińskie hymny i psalmy. Ponieważ większość uczestników nie rozumiała tych śpiewów, bernardyni wprowadzali polskie tłumaczenie tekstów. Zaczęto korzystać z już gotowych pieśni pasyjnych i maryjnych, ale powstawały też nowe. Autorami pierwszych śpiewów polskich byli ks. Stanisław Grochowski i ks. Abraham Roźniatowski⁹¹. Z biegiem czasu prowadzenia nabożeństw podjęli się również świeccy. Ludzie coraz chętniej przybywali na kalwarię, szczególnie na czas głównych uroczystości ku czci Męki Pańskiej. Późniejsze śpiewy, typowe dla sanktuarium w Kalwarii, tworzyli pątnicy i przewodnicy grup, a także „dziady kalwaryjskie”⁹². Można wyczuć w nich motywy, jakie kierowały ludźmi modłącymi się w sanktuarium. Przeważają treści pasyjne, pobożność ludowa, duch pokuty⁹³. Niejednokrotnie teksty te są proste, nawet naiwne, ale również bardzo poetyckie i wzniosłe. Wiele z nich pielgrzymi chętnie śpiewają do dziś. Gatunkowo są niejednolite. Można znaleźć lamentsy, żale, rozmowy z Matką Bożą, cierpiącym Jezusem, wierszowane opowieści o Męce Pańskiej, życiu, śmierci czy wniebowzięciu NMP⁹⁴. Przez wieki utrwalił się zwyczaj specyficznego wykonywania tych śpiewów. Pieśni wykonywane są w drodze do kolejnych stacji. Ponieważ trudno jest iść i jednocześnie czytać, dlatego tylko przewodnik posiada cały tekst pieśni, śpiewa pierwszy wers, który powtarzają wierni. Recytuje on bądź śpiewa następne zwrotki, które też są powtarzane przez wszystkich. Całość uzupełnia refren wykonywany spontanicznie. Metoda ta zwana „przepowiadaniem” okazała się bardzo praktyczna, dlatego do dziś podtrzymywany jest ten sposób śpiewu. Wiele pieśni kalwaryjskich i tych powstałych w innych miejscach bądź w innym celu jest śpiewanych na kilka melodii. Pomimo próby ujednoczenia tych śpiewów przez wydanie *Śpiewnika kalwaryjskiego*⁹⁵ wielość melodii żyje wśród przybywających pielgrzymów i jest przekazywana z pokolenia na

⁸⁹ Por. Z. Kazanowska, *Bernardyni w Kalwarii Zebrzydowskiej zmarli w XIX i XX wieku*, w: T. Fułat, „Przegląd Kalwaryjski”, 10/2006, s. 521.

⁹⁰ Por. A. Chadam, *O kalwaryjskich pieśniach*, w: *Śpiewnik kalwaryjski* wyd. IV, Kalwaria Zebrzydowska 2011, s. 12.

⁹¹ Por. A. Chadam, *O kalwaryjskich pieśniach...*, dz. cyt., s. 12.

⁹² Por. H. E. Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, Kalwaria Zebrzydowska 2006, s. 383.

⁹³ Por. A. Chadam, *O kalwaryjskich pieśniach...*, dz. cyt., s. 17.

⁹⁴ Por. A. Chadam, *O kalwaryjskich pieśniach...*, dz. cyt., s. 17.

⁹⁵ *Śpiewnik* wydano staraniem o. Augustyna Chadama. Głównym powodem wydania *Śpiewnika kalwaryjskiego* nie było jedynie ujednoczenie śpiewów, ale przede wszystkim ich utrwalenie i zapis muzyczny.

pokolenie. Pierwszy zbiór drukowanych pieśni kalwaryjskich pojawił się w 1802 roku staraniem o. Pankracego Folwarskiego OFM, pt. *Śpiewnik*⁹⁶. W kolejnych latach pojawiało się wiele pozycji w formie broszur wydawanych przez sprzedających na kalwaryjskich odpustach bądź indywidualnych wydawców. Najnowszą pozycją jest *Śpiewnik kalwaryjski* z 1980 roku opracowany przez *Calvarianum*. W 1984 roku wydano śpiewnik po raz drugi, w 1989 po raz trzeci⁹⁷. W 2011 roku ukazało się wydanie czwarte, poprawione.

Istnieją trzy rodzaje nabożeństw odprawianych na „drózkach”⁹⁸. Są to *Dróżki Pana Jezusa*, *Dróżki Matki Bożej* oraz *Dróżki za zmarłych*. Takie też kategorie tworzą kalwaryjskie śpiewy.

Kalwaryjskie pieśni o Męce Pańskiej składają się z bardzo wielu zwrotek, ponieważ odległości pomiędzy kaplicami są dosyć duże. Opowiadają historię męki Jezusa. Wiele z nich kryje w sobie wątki apokryficzne, jednak nie przeczą one przekazom ewangelicznym. Nie posiadają wyszukanej formy muzycznej czy wzniosłego teologicznie tekstu. Ich wielkość tkwi w prostocie oraz świadomości zaangażowania modlących się pątników. Najbardziej znanymi i najchętniej używanymi są: *Gdy miły Jezus był w Betanii*, *Wielka to miłość Boga Ojca była*, *Pamiętaj człowiecze na Jezusa*, *Pójdźcie chrześcijanie pozdrowić krzyż święty*, *O Najświętsza twarzy mego Pana*. Ciekawą propozycją dla modlących się jest pieśń *Już wychodzę w drogę mąk, śmierci Jezusa*. Składa się ona z kilkunastu części z zaznaczeniem, po której stacji należy śpiewać konkretne zwrotki.

Razem z rozwojem *Drózek Męki Pańskiej* powstawało też nabożeństwo *Drózek Matki Bożej*, a co za tym idzie, pieśni maryjnych. Szczególny ich rozwój związany jest z kultem cudownego obrazu Madonny z Dzieciątkiem, zwanej Kalwaryjską⁹⁹. Powstawały pieśni, które wspominają wędrówkę Maryi drogą męki Jej Syna, pieśni mówiące o Jej zaślęciu i nadzwyczajnych okolicznościach, które towarzyszyły temu wydarzeniu, o wniebowzięciu Maryi oraz pieśni, które pielgrzymi śpiewają przed wizerunkiem Matki Bożej w kaplicy cudownego obrazu, szczególnie pieśń *Matko, przed Twoim obrazem*. Najbardziej znaną pieśnią jest *Gwiazdo śliczna, wspaniała*,

⁹⁶ Por. H. E. Wyczawski, *Kalwaria...*, dz. cyt., s. 384.

⁹⁷ Por. H. E. Wyczawski, *Kalwaria...*, dz. cyt., s. 384.

⁹⁸ Trasa „drózek” w Kalwarii Zebrzydowskiej liczy ok. 7 kilometrów. Dróżki Pana Jezusa składają się z 28 stacji (14 stacji Pojmania i 14 Drogi krzyżowej), Dróżki Matki Bożej z 28 stacji (wchodzi na nie trzy części: Współcierpienie Maryi, Pogrzeb MB i Wniebowzięcie MB) oraz Dróżki za zmarłych. Na terenie przypominającym ukształtowanie terenu Ziemi Świętej rozlokowano kaplice i kościoły w odpowiednio wyliczonej od siebie odległości. W czasie przemierzania drogi pomiędzy kaplicami śpiewa się pieśni kalwaryjskie.

⁹⁹ Łaskami słynący wizerunek Matki Bożej Kalwaryjskiej został przyniesiony do klasztoru 5 maja 1641 roku przez Stanisława z Brzezia Paszkowskiego. Obraz obecnie jest umieszczony w bocznej kaplicy przylegającej do prezbiterium bazyliki.

dziś śpiewana w całej Polsce. Tekstem wspólna dla Jasnej Góry i Kalwarii, ale odmienna melodią, wprowadza różne tytuły NMP znane w danym regionie kraju¹⁰⁰.

Obok pieśni „do Pana Jezusa” oraz „do Matki Bożej” istnieją też pieśni „za duszami w czyśćcu cierpiącymi”, np. *Jezu w Ogrójcu mdlejący* lub *Mój Stróżu Aniele*, a także pieśni o św. Janie Pawle II, o świętych franciszkańskich oraz „pieśni dzia-dowskie”¹⁰¹. Autorstwo tych ostatnich przypisuje się „dziadom kalwaryjskim” przybywającym na odpusty do sanktuarium. Są one różnorodne tematycznie. Jedne opowiadają o wydarzeniach związanych z życiem sanktuarium czy losami Ojczyzny, np. *Pieśń o wojnie Polaków z Prusakami w roku 1794. Wiwat, wiwat, wiwat! Zwycięstwo naszego...*, inne opowiadają o życiu świętych, np. *Pieśń o świętej Barbarze, Za starosty Marcyjana, cesarza Maksymiliana...* lub nawołują pątników do pokuty, nawrócenia, np. *Posłuchajcie grzesznicy o straszliwym sądzie*.

Każdego roku w sanktuarium odbywają się rekolekcje dla przewodników kompanii i dyrygentów orkiestr dętych przybywających do Kalwarii. Rekolekcje trwają trzy dni i zawsze odbywają się w piątek, sobotę i Niedzielę Zesłania Ducha Świętego. W 1978 roku w rekolekcjach uczestniczyło 62 przewodników i dyrygentów, natomiast w 2015 ok. 80 osób.

Niektóre z pieśni kalwaryjskich ukazały się w wersji audio. W 2003 roku wydano płytę CD pt. *Kalwaryjskie pieśni o Matce Bożej*. Na płycie znalazło się 13 utworów. Obok tradycyjnych pieśni kalwaryjskich na płycie umieszczono też nowe utwory, np. *Matko Boża Kalwaryjska* (sł. i muz. o. Azariasz Hess) czy *Hejnał kalwaryjski* (sł. o. Stanisław Szydełko, muz. Andrzej Nikodemowicz). Głównym wykonawcą pieśni jest o. Azariasz Hess OFM. Niektóre pieśni, np. *Gdy miły Jezus był w Betanii, Dobranoc Maryjo* czy *Matko Boża Kalwaryjska*, śpiewa Eleni. Śpiew podejmują też o. Julian Śmierciak, Beata Łazarz, Aleksandra Łazarz i Agnieszka Symela. Do nagrania zaangażowano także Grzegorza Górkiewicza, który zajął się aranżacją i nagraniem instrumentalnym oraz grą na instrumentach klawiszowych. Producentem jest Studio Nagrań „Fanfara” w Lublinie, aranżacji, mix-u, nagrań wokalny oraz masteringu dokonał o. Julian Śmierciak OFM. Na nagraniach niektórych pieśni zachowano sposób ich wykonywania na drózkach, tzn. „przepowiadanie”. Płyta jest hołdem wdzięczności wykonawców Matce Bożej Kalwaryjskiej oraz Janowi Pawłowi II, Pielgrzymowi Kalwaryjskiemu. Warto nadmienić, że w 2008 roku płyta zyskała status „Złotej Płyty”.

¹⁰⁰ Śpiewnik *kościelny* ks. Jana Siedleckiego podaje dwie melodie tejże pieśni. Pierwsza, znana w Kalwarii, druga w Częstochowie.

¹⁰¹ Pieśni te zebrał o. Antoni Kluska OFM w 2006 roku. Oprawiony dwutomowy egzemplarz znajduje się w Bibliotece WSD w Kalwarii.

B. Zespoły muzyczne

W seminarium bernardyńskim działał klerycki zespół muzyczny, który w 1997 roku oficjalnie przyjął nazwę „San Damiano”. Wtedy też ukształtował się skład zespołu, bracia: Lubomir Kopesteryński, Ernest Kuźmicz, Honorat Ćwikła, Roland Pancerz, Nikodem Sobczyński, Zacheusz Jurek. Okazjonalnie udzielali się także bracia: Wiktoryn Krysa, Leonard Hryniewski, Klaudiusz Cicholaz i Teofil Czarniak. Zespół wykonywał spokojną muzykę religijną w stylu poezji śpiewanej, o naturalnym, akustycznym brzmieniu. Były to najczęściej piosenki oazowe albo utwory innych zespołów seminaryjnych. Zespół udzielał się także podczas prymicji współbraci, wykonując muzykę rozrywkową. W 1998 roku nagrano pierwszą kasetę audio z kolędami, rok później kasetę *Franciszkowym śladem* z piosenkami oazowymi i franciszkańskimi¹⁰². W 2002 roku zespół zdobył wyróżnienie na XII Ogólnopolskim Festiwalu Piosenki Religijnej i Patriotycznej *Polonia semper fidelis* w Dębicy, brał udział w koncercie laureatów IX Konkursu Kolęd i Pastorałek w Ślemieniu oraz koncertował w klasztorach w Polsce i w Belgii oraz wydał płytę CD *Rajski ogród*¹⁰³. W roku akademickim 2004/2005 zespół koncertował w Kalwarii Zebrzydowskiej, Alwerni, Łęczycy, Dukli, Rzeszowie, Rogowie koło Wadowic oraz na dorocznym festynie parafialnym ku czci św. Brata Alberta w Lublinie¹⁰⁴. W 2005 roku skład zespołu całkowicie uległ zmianie. Stanowili go bracia: Bartymeusz Kędzior (lider, wokół, gitara), Laurencjusz Krawczyk (trąbka, śpiew), Anicet Gruszczyński (bas), Filemon Wątroba (klawisz, saksofon), Sergiusz Caplicki (gitara), Jonatan Jagusztyn (logistyka i akustyka). Zespół występował dla dzieci niepełnosprawnych z województwa małopolskiego w auli WSD oraz w klasztorach w Leżajsku, Jelnej, Radecznicy, Żurawiczkach i Przeworsku. W Wielkim Poście zespół animował śpiew podczas rekolekcji dla młodzieży ze szkół w Kalwarii, a po świętach wielkanocnych koncertował w Myślenicach, podczas festynu parafialnego w Lublinie, odpustu Wniebowzięcia NMP w Kalwarii¹⁰⁵. W 2006 roku jednym z największych osiągnięć Zespołu „San Damiano” było wydanie kolejnej płyty, pt. *Wrócić do źródeł*. Płyta rozeszła się w nakładzie 2000 egzemplarzy. Zespół w tym czasie nie zaniedbywał działalności koncertowej. Występował w Lublinie, Pułtusk, Skarżysku Kamiennej, Rzeszowie (z okazji 30-lecia założenia wspólnoty młodzieży franciszkańskiej), Kalwarii Zebrzydowskiej, Koszycach, Alwerni, Warszawie, Leżajsku, Sanoku i Wadowicach¹⁰⁶.

¹⁰² W 2006 roku wydano płytę CD jako poszerzoną wersję kasety z kolędami.

¹⁰³ Por. F. Marchewka, *Sprawozdanie ...*, dz. cyt., s. 363.

¹⁰⁴ Por. T. Fułat, *Sprawozdanie z działalności naukowo-pedagogicznej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2004/05*, w: T. Fułat (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 9/2005, s. 322.

¹⁰⁵ Por. T. Fułat, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 581-582.

¹⁰⁶ Por. T. Fułat, *Sprawozdanie z działalności naukowo-pedagogicznej WSD oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2006/07*, w: T. Fułat (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 11-12/2007/08, s. 450.

W roku akademickim 2007/2008 zespół pod kierunkiem o. Wiktoryna Krysy zdobył „Puchar Rektorów” na Pikniku Franciszkańskim w WSD oo. Franciszkanów w Krakowie- Bronowicach¹⁰⁷. W 2009 roku skład zespołu stanowili następujący bracia: Natan Kwiatkowski (gitara basowa), Rufin Kyc (skrzypce, akordeon, śpiew), Augustyn Bielak (gitara, śpiew), Amos Smolarek (perkusja), Stefan Rymarczyk (akustyk). Zespół koncertował 16 października podczas II Dni Papieskich w Zespole Szkół w Rabie Niżnej, na rozpoczęciu rekolekcji w Zespole Katolickich Szkół Specjalnych w Częstochowie, podczas Pikniku Franciszkańskiego w Katowicach-Panewnikach oraz w Targanicach na oazowym przeglądzie piosenki religijnej¹⁰⁸. Na początku roku akademickiego 2010/2011 zespół przeszedł kolejne zmiany personalne. Nowy skład tworzyli bracia: Kornel Cymerman, Sewerian Ślusarz, Beniamin Synycja, Rostysław Peczeniuk, Cyryl Kowalczyk oraz Stefan Rymarczyk. Zespół w tym składzie koncertował w klasztorze bernardynów w Opatowie, na wadowickim rynku podczas zjazdu szkół im. Jana Pawła II, podczas nocnego czuwania w intencji powołań, w czasie odpustu Wniebowzięcia NMP¹⁰⁹. W kolejnym roku akademickim zespół zawiesił swoją działalność. Pomimo wielu prób do chwili obecnej nie udało się jej wznowić.

Działalność muzyczną prowadzi o. Roland Pancierz OFM. W ostatnich latach z zespołem „Seven Sounds” nagrał dwie płyty CD z piosenkami religijnymi, które w większości są jego autorstwa. W 2008 roku ukazała się płyta pt. *Na zawsze z Tobą*, na której znalazło się dwanaście utworów. Głównym producentem był o. Roland, który do współpracy zaprosił osoby świeckie oraz współbraci. Płytę wydało Studio Nagrań „Fanfara” w Lublinie. Kolejną płytą zespołu jest pozycja wydana w 2013 roku pt. *Płomień miłości*. Nagrania dokonano w innym składzie od poprzedniego, jednak inicjatorem i głównym wykonawcą pozostał o. Roland. Nagrano dwanaście piosenek religijnych o różnym charakterze, w większości autorstwa pomysłodawcy¹¹⁰. Płytę wydało także Studio Nagrań „Fanfara”.

Przy klasztorze bernardynów w Leżajsku od 2006 istnieje młodzieżowy zespół „Drogowskaz”. Został on założony przez członków wspólnoty Franciszkańskiej Młodzieży Oazowej „Baszta” dzięki inicjatywie o. Erwina Ceklarza OFM. Działalność zespołu początkowo była związana tylko z sanktuarium leżajskim, z czasem jednak zaczął on koncertować w innych ośrodkach kultu religijnego i nie tylko. Zespół wykonuje religijną muzykę młodzieżową. Do najważniejszych osiągnięć

¹⁰⁷ Por. F. Marchewka, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 602.

¹⁰⁸ Por. K. Syty, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej Wyższego Seminarium Duchownego oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2009/2010*, w: T. Fułat (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 14/2010, s. 375.

¹⁰⁹ Por. K. Syty, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej Wyższego Seminarium Duchownego oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej za rok akademicki 2009/2010*, w: T. Fułat (red.), „Przegląd Kalwaryjski” 15/2011, s. 511.

¹¹⁰ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Rolandem Pancierzem (Kalwaria Zebrzydowska, 07.09.2016), materiały w posiadaniu autora.

zespołu należy zaliczyć: zajęcie drugiego miejsca na Ogólnopolskim Festiwalu Muzyki Religijnej „Soli Deo” w Biłgoraju w 2013 roku, wyróżnienie honorowe za walory artystyczne zespołu podczas XV Salwatoriańskiego Festiwalu Piosenki Religijnej w 2013, wyróżnienie specjalne przyznane przez bpa Edwarda Białogłowskiego za promowanie wartości chrześcijańskich, wyróżnienie podczas rzeszowskiego Festiwalu Kolęd i Pastorałek w 2015 roku. Zespół był dwukrotnie laureatem Festiwalu Poezji Religijnej w Sędziszowie Małopolskim. Zespół nagrał dwie płyty CD: w 2011 roku z kolędami oraz drugą pt. *Wspomnienie JPPII*, na której znalazły się piosenki skomponowane do tekstów św. Jana Pawła II. „Drogowskaz” koncertuje w wielu miejscach w Polsce oraz za granicą. Zespół wielokrotnie organizował tzw. koncerty multimedialne, m.in. o św. Janie Pawle II oraz *Pieśni wielkopostne*, wieczory uwielbienia oraz koncerty ewangelizacyjne. Wszystkie te wydarzenia są okazją do dzielenia się wiarą, radością oraz głoszenia ewangelicznych wartości, szczególnie wśród młodych. W ciągu lat działalności zespołu tworzyli go m.in.: Bogumił Łyko, Łukasz Grabowski, Tomasz Miazga, Piotr Kycia, Wojciech Grzywna, Ewelina Duda, Marta Kiełbowicz, Karolina Misiak, Wojciech Cymerman, Anna Nowak, Mateusz Leško. Opiekunami zespołu byli: o. Erwin Ceklarz OFM, o. Florencjusz Grabarczyk OFM, o. Bartymeusz Kędzior OFM, o. Dominik Siuta OFM¹¹¹. Zespół nadal działa i koncertuje, wykonując także świecką muzykę rozrywkową, jednak od pewnego czasu nie ma duchowego opiekuna z ramienia klasztoru.

W styczniu 2013 roku o. Bartymeusz Kędzior OFM założył zespół muzyczny „Zapatrzeni”, który także jest związany z leżajskim klasztorem. W skład grupy wchodzi: o. Bartymeusz (opiekun duchowy, kierownik), Wojciech Banaś (gitara akustyczna), Tomasz Kycia (śpiew, instrumenty klawiszowe), Konrad Groch (gitara basowa), Jacek Kycia (perkusja), Mariusz Dudas (gitara elektryczna)¹¹². Zespół ma na swoim koncie liczne występy oraz nagranie dwóch płyt: kolęd oraz *My i On* we współpracy z młodzieżą franciszkańską z „Baszty”.

Przy rzeszowskim klasztorze bernardynów w 1981 roku z inicjatywy o. Antoniego Kluski OFM powstał zespół muzyczny „Alleluja”. Skład zespołu stanowili: Piotr Wisz (gitara i śpiew), Bogdan Łęcznar (gitara basowa, śpiew), Anna Długosz (skrzypce, śpiew), Ewa Klekocka (śpiew), Wojciech Pańko (gitara rytmiczna), Agnieszka Domka (skrzypce, śpiew), Anna Pyrcz (śpiew), Bożena Stasiowska (śpiew), Aleksandra Czajka (syntezator), o. Antoni Kluska OFM (kierownik zespołu). Zespół działał w ramach wspólnoty Franciszkańskiej Młodzieży Oazowej przy tym klasztorze i wykonywał młodzieżowe piosenki religijne. Na potrzeby zespołu opracowano śpiewnik, który zawiera 114 piosenek z zapisem nutowym oraz części stałe mszy św. i melodie psalmów responsoryjnych. Zespół prowadził bardzo aktywną działalność.

¹¹¹ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Wojciechem Cymermanem (Leżajsk, 15.09.2016), materiały w posiadaniu autora.

¹¹² Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Bartymeuszem Kędziorem (Kalwaria Zebrzydowska, 10.10.2016), materiały w posiadaniu autora.

Regularnie śpiewał podczas mszy św. w bazylice. Ponadto urządzano liczne koncerty okolicznościowe, np. na Dzień Matki, Dzień Kobiet czy w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP¹¹³. Koncerty i wieczory muzyczne organizowane przez Zespół „Alleluja” cieszyły się sporym zainteresowaniem wiernych licznie zgromadzonych w bazylice rzeszowskiej. Zespół brał udział w Ogólnopolskim Festiwalu Piosenki Religijnej *Sacrosong* w Stalowej Woli, gdzie zajmował miejsca na podium¹¹⁴, uczestniczył też w Konkursie Piosenki Religijnej w Rzeszowie 16 kwietnia 1983. Prowadził też działalność koncertową, np. w 1984, 1985 i 1986 roku podczas rozpoczęcia Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Stalowej Woli, w Leżajsku w czerwcu 1984 roku. Zespół własnym nakładem nagrał 7 kaset magnetofonowych z zapisem koncertów bądź piosenek religijnych, np. *Za mych przyjaciół* 1986, *Niepokalana*, program *Ocal życie bezbronnemu* w 1985 roku¹¹⁵.

Przy klasztorze w Piotrkowie Trybunalskim od 1971 do 2011 roku działał zespół „Panta Rei”. Grupa powstała z inicjatywy ówczesnych ministrantów-lektorów: Henryka Dudka, Jacka Tworkowskiego i Krzysztofa Westrycha. Z pomysłem utworzenia zespołu młodzieżowego zwrócili się oni do opiekuna ministrantów o. Bernarda Machniewicza, który wsparł inicjatywę przez zakup wzmacniacza lampowego oraz gitary dwunastostrunowej. Szefem zespołu był Henryk Dudek, który komponował, opracowywał aranżacje i rozpisywał harmonizacje. W niedługim czasie do zespołu dołączyły: Magdalena Krzciuk, Ewa Gałkowska, Grażyna Błaszczuk, Bożena Karczmar, Elżbieta Korytkowska, Jolanta Wierucka¹¹⁶. Główna działalność zespołu koncentrowała się na animowaniu śpiewu podczas niedzielnej mszy dla młodzieży. Choć czasem większość jej uczestników stanowili dorośli, to niezmiennie gromadziła ona bardzo dużo wiernych. Repertuar zespołu dobierany był tak, aby pomagać wiernym w przeżywaniu liturgii. Czuwał nad tym Jacek Tworkowski, który na próby przynosił

¹¹³ Koncerty odbywały się każdego roku, np. koncert 28.10.1984, Dzień Kobiet z 8. 03.1984, Dzień Matki 1985.

¹¹⁴ Po raz pierwszy wystąpił w 1982 roku. W 1984 roku zespół zdobył III miejsce za wykonanie piosenki *Niepokalana*. W 1985 roku w kategorii zespołów religijnych Zespół „Alleluja” zajął III miejsce, natomiast w kategorii solistów gitarzysta Piotr Wisz miejsce; w 1986 roku I miejsce przyznano dla solisty, a II dla zespołu.

¹¹⁵ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Antonim Kluską (Kalwaria Zebrzydowska, 22.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

¹¹⁶ Przez czterdzieści lat działalności skład personalny zespołu często się zmieniał. Tworzyły go następujące osoby: Jolanta i Renata Przybył (śpiew), Jan Dolata (gitara), Jacek Dudek (gitara), Jarosław (gitara) i Renata (śpiew) Olszewscy, Marek Dziano (instrumenty perkusyjne), Leszek Pilinko (gitara), Paweł Szyjkowski (gitara i śpiew), Krzysztof (flet prosty i śpiew) i Marek (gitara i śpiew) Dajcz, Stanisław Gwiazda (śpiew), Urszula Ciszewska (skrzypce) i Agata Matte (flet poprzeczny), Izabela Świątkowska (wiolonczela), Iwona Ostrowska, Anna Krawentek, Bożena Trzcińska, Ilona Świstak, Agnieszka Warzyńska, Wioletta Mergner, Katarzyna Popławska (śpiew), Mieczysław Jagusiak (gitara i syntezator), Mirosław Michałowicz (gitara), Aleksandra Mielczarek (gitara i śpiew).

czytania na niedziele i do ich treści dobierano odpowiednie piosenki. Członkowie zespołu ambitnie podchodzili do swojej pracy. Przygotowywali utwory, wykonując je na dwa, trzy lub cztery głosy. Zespół koncertował w klasztorach bernardyńskich (Miłakowo, Łęczycza, Alwernia, Radecznicza) oraz w innych kościołach z okazji ślubów, jubileuszy, prymicji. W klasztorze w Piotrkowie organizował coroczne wieczory kolęd. W 1974 roku zespół animował śpiew z okazji peregrynacji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Piotrkowie Trybunalskim¹¹⁷. W 2000 roku uczestniczył w festiwalu *Ewangelizacja 2000* z okazji Roku Jubileuszowego, grał podczas nawiedzenia figury Matki Bożej Fatimskiej w kościele św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim, a także podczas koronacji obrazu Matki Bożej Piotrkowskiej w czerwcu 2003 r. Zespół przygotował koncerty ewangelizacyjne, które odbyły się w Piotrkowie Trybunalskim oraz dwukrotnie w Sosnowcu. Członkowie grupy przez wiele lat animowali śpiew podczas pieszych pielgrzymek na Jasną Górę. Z okazji okrągłych rocznic istnienia zespołu (10, 20, 35) organizowane były koncerty w kościele oo. Bernardynów. Od 2007 r. Jacek Tworkowski wraz z ojcami bernardynami organizuje Misterium Męki Pańskiej. Uczestniczą w nim również niektórzy członkowie zespołu (Jarosław O., Krzysztof D., Mirosław M. i Aleksandra M.). W czasie uroczystości miejskich czy prymicji zespół wykonywał także utwory świeckie z repertuaru „Trubadurów” i „Czerwonych Gitar”. W 2009 roku „Panta Rei” nagrał płytę w diecezjalnym studiu w Łodzi¹¹⁸. Obecnie nie prowadzi już działalności.

Działalność tych grup wpisuje się w misję głoszenia Słowa Bożego, wartości ewangelicznych i jest poparta świadectwem życia członków tych grup oraz wysokim poziomem prezentowanej muzyki religijnej.

C. Studio nagrań

Kościół zachęca, by do głoszenia Ewangelii wykorzystywać różne środki i osiągnięcia techniki. Dzięki temu znacznie poszerza się zakres odbiorców Dobrej Nowiny i może dotrzeć do sumień ludzkich (por. EN 45). Przepowiadanie Słowa Bożego z wykorzystaniem muzyki religijnej jest zadaniem Studia Nagrań i Wydawnictwa Fonograficznego „Fanfara” w Lublinie. Studio istnieje od 2003 roku przy klasztorze oo. Bernardynów w Lublinie. Jego założycielem i dyrektorem jest o. Julian Śmierciak OFM¹¹⁹. Głównym celem działalności studia jest szerzenie wartości chrześcijańskich, wspieranie rozwoju muzyki religijnej i poważnej, a przez to uwielbianie Boga. O nadrzędności tych celów świadczy fakt, że część prac jest wykonywana nieodpłatnie lub ulgowo, by wspomagać zespoły wykonujące muzykę religijną oraz ich

¹¹⁷ Podczas uroczystości obecni byli ks. kard. Stefan Wyszyński i ks. kard. Karol Wojtyła.

¹¹⁸ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Jackiem Tworkowskim (Piotrków Trybunalski, 30.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

¹¹⁹ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 367.

rozwój¹²⁰. Nazwa „Fanfara” pochodzi od pierwszych nagrań, jakich dokonywano w studio, mianowicie fanfary na odsłonięcie łaskami słynących wizerunków¹²¹. Studio współpracuje z Katedrą Instrumentologii w Instytucie Muzykologii KUL i dzięki temu dokonuje nagrań instrumentów akustycznych, szczególnie organów. W ten sposób wspiera rozwój badań tychże instrumentów. Pomieszczenia studyjne są też udostępniane dla dzieci i młodzieży do ćwiczeń w celu rozwoju ich muzycznych predyspozycji. Realizacja nagrań na wysokim poziomie muzycznym jest możliwa dzięki współpracy studia z wybitnymi dyrygentami i kompozytorami. Na stałe współpracują ze studiem m.in. Mariusz Ostański oraz Tomasz Gajewski.

Dokonywane są tu nagrania zespołów chrześcijańskich, ludowych czy rozrywkowych, ponadto studio specjalizuje się w większych projektach muzyki klasycznej czy filmowej. Prowadzone są usługi w zakresie nagrań dla radia i telewizji, renowacje nagrań, montaż audio-video, nagrań audiobooków, a także nagrania koncertów, głównie orkiestr symfonicznych i kameralnych, chórów, organów, instrumentów solowych. Nagrania są dokonywane w odpowiednio przygotowanych pomieszczeniach studyjnych oraz w kościołach czy salach koncertowych. Pomieszczenia są zaprojektowane w taki sposób, że umożliwiają dopasowywanie akustyki do rodzaju nagrań¹²². Studio jest wyposażone w wysokiej jakości sprzęt fonograficzny, który jest stale modernizowany¹²³.

W studiu pracuje o. Julian (dyrektor, akustyk, realizator nagrań, producent) oraz Dariusz Kowalik (realizator nagrań). Od początku działalności opublikowano 55 płyt z łącznym nakładem ponad 150 tysięcy egzemplarzy¹²⁴. Studio posiada stronę internetową (www.fanfara.pl), która zawiera informacje o jego działalności. Dla pracowników studia najważniejszym jest główny cel działalności: służba muzyce religijnej, jej rozwojowi i twórcom.

¹²⁰ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 368.

¹²¹ Fanfary do celów kultu obrazów nagrano m.in. do następujących sanktuariów i klasztorów: w Leżajsku, Kalwarii Zebrzydowskiej, Piotrkowie Trybunalskim, Skępem, Rzeszowie, Opatowie, Dobrej, Radecznicy.

¹²² Pomieszczenia są całkowicie odizolowane od zewnętrznych warunków, co pozwala dokonywać nagrywania różnych gatunków muzyki. Studio posiada potrójny system ścian i sufitów, co sprawia odpowiednie pochłanianie dźwięku w niskich częstotliwościach i regulowanie wyższych częstotliwości za pomocą przenośnych paneli akustycznych.

¹²³ Składają się na niego: mixery, przedwzmacniacze mikrofonowe, procesor sygnałowy, konwerter cyfrowy, oprogramowanie, wielośląd sprzętowy, mikrofony, odsłuchy, słuchawki, kamery, instrumenty klawiszowe.

¹²⁴ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 368.

4. Muzyka kościelna i religijna w kontekście społeczno-kulturalnym

Zachowywanie i promowanie wysokiej kultury jest ściśle związane z ewangelizacyjną misją Kościoła. Głoszenie Ewangelii posiada też aspekt piękna, a jego odblaskiem jest prawdziwa sztuka muzyczna. Dzięki niej Kościół przy pomocy prawdziwego dobra i piękna może dotrzeć do serca człowieka z Chrystusowym orędziem o Zbawieniu (por. EG 167). Muzyka poważna o tematyce religijnej pełni bardzo ważne zadanie w Kościele. Po pierwsze, podobnie jak religijna muzyka rozrywkowa jest nośnikiem Słowa Bożego, wartości chrześcijańskich, łączy wyznawców tychże idei wokół siebie. Muzyka poważna ma jeszcze jeden ważny atut: podnosi słuchaczy na wyższy poziom duchowy, niejako odrywa od codzienności i pozwala umysłowi zbliżyć się do Stwórcy. Silnie wpływa na osobowość człowieka i przystosowuje do wartości duchowych, norm i ideałów. Jest także ważnym czynnikiem doskonalącym normy moralne w człowieku. W zadaniu pielęgnowania skarbcza poważnej muzyki religijnej i promowaniu go czynnie uczestniczy Prowincja Niepokalanego Poczęcia NMP w Polsce. W ośrodkach bernardyńskich jest organizowanych wiele przedsięwzięć o charakterze religijno-kulturalnym, które przynoszą wiele duchowego pożytku ich uczestnikom.

A. Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Kalwarii Zebrzydowskiej

W sanktuarium kalwaryjskim od 1996 roku odbywa się Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej. Inicjatorem Festiwalu jest Robert Grudzień, organista, ówczesny dyrektor Fundacji im. Mikołaja z Radomia, który z pomysłem zorganizowania tego typu wydarzeń kulturalno-religijnych zgłosił się do burmistrza Kalwarii Zebrzydowskiej i pełniącego w tym czasie obowiązki kustosa o. Jonasza Podsiadły OFM¹²⁵. Patronat nad Festiwalem objął: Klasztor oo. Bernardynów, Burmistrz Kalwarii Zebrzydowskiej, Ośrodek Kultury w Kalwarii Zebrzydowskiej, Fundacja im. Mikołaja z Radomia. Koncerty mają charakter otwarty i są bezpłatne. Festiwal odbywa się w miesiącach wakacyjnych. Cykl koncertów obejmuje siedem piątkowych wieczorów.

Koncert inauguracyjny I Letni Festiwal odbył się 5 lipca w kalwaryjskiej bazylisce. Podczas koncertu wystąpili: Elisabeth Vlcek (śpiew) oraz Wolfgang Panhofer (wiolonczela) z Austrii, a przy organach Leszek Werner z Krakowa. W kolejnych koncertach wzięli udział: Helmut Demmer z Austrii (trąbka) oraz Robert Grudzień (organy), Przemysław Kapituła z Warszawy, Paweł Cabała z Elbląga, Marek Ulański

¹²⁵ Por. S. Sypniewski, *Letnie Festiwale Muzyczne w sanktuarium kalwaryjskim*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie”, nr 10/2008, s. 10.

z Łodzi, Dieter Paetzold (saksofon) oraz Emmanuel Amtmann (organy). Pierwszą edycję Festiwalu zakończył koncertem organowym Marek Kudlicki z Austrii¹²⁶.

II Letnie Koncerty Festiwalowe odbywały się w sanktuarium w piątkowe wieczory w dniach od 4 lipca do 28 sierpnia 1997 roku. Dominowała muzyka organowa. Artyści koncertujący na organach pochodzili z różnych państw: Michel Colin (Francja), Robert Grudzień (Polska), Włodzimierz Koszuba (Ukraina), Jerzy Kukła (Polska), Andrzej Chorościński (Polska), Colin Andrews i Janette Fishell – duet organowy (USA), Sławomir Kamiński (Polska), Jerzy Kurkow (Ukraina). Nie zabrakło koncertów znakomitych wokalistów, jak Marcin Wolak czy Lidia Wojnowska, oraz wirtuozów innych instrumentów, jak Georgij Agratina (fletnia Pana), Robert Finster (flet prosty, obój) w duecie z Hansem Palierem (gitara), Halina Gusiewa (skrzypce). Na repertuar wykonawców Festiwalu złożyły się utwory J. S. Bacha, F. Chopina, F. Schuberta, A. Vivaldiego, W. A. Mozarta, P. Czajkowskiego, G. Fr. Haendla oraz innych¹²⁷.

Trzecia edycja letnich koncertów w 1998 roku odbywała się tylko w lipcu, kiedy swoją obecnością uświetnili festiwal światowej sławy artyści. Podczas koncertu inauguracyjnego wystąpił największy polski tenor Wiesław Ochman, któremu towarzyszyli Georgij Agratina z Ukrainy na fletni Pana oraz Robert Grudzień na organach. Podczas festiwalu wystąpili także: Monica Letourneau (sopran) i Lucas Chorościński (organy) z Kanady, Zespół Wokalny „All Antico” z Łodzi, wykonując utwory *negro spirituals*, wiolonczelista Wolfgang Panhofer z Austrii, Ewa Wolak (światowej sławy wokalistka pochodząca z Kalwarii Zebrzydowskiej) oraz kwintet dęty „Stella Brass” z Austrii ze słowackim organistą Ferdinandem Klindem¹²⁸. W czasie festiwalu wykonywano muzykę klasyczną, a także jazzową i filmową.

Dzięki zaangażowaniu organizatorów, sponsorów oraz patronów z roku na rok Festiwal coraz bardziej się rozwijał. W 1999 roku gwiazdą koncertów był Chór Chłopięcy i Męski „Poznańskie Słowiki” pod dyktando Stefana Stuligrosza. Podczas koncertu chór wykonał utwory Sebastiana z Felsztyna, Waclawa z Szamotuł, Mikołaja Zielińskiego, W. A. Mozarta, ks. A. Chlondowskiego, G. F. Haendla. Koncert stał się wyjątkowym nie tylko ze względu na obecność sławnego chóru, ale także przez sposób prowadzenia go przez prof. S. Stuligrosza, który pomiędzy utworami w krótkim słowie wprowadzał słuchaczy w duchową wędrówkę z muzyką i głębokie przeżycia religijne oparte na doznaniach estetycznych. Na zakończenie koncertu Profesor zaproponował wspólne odśpiewanie *Apelu Jasnogórskiego*, co było wyrazem wielkiej wiary muzyka. Podczas Festiwalu niezapomnianych wrażeń dostarczyła

¹²⁶ Por. M. Radoń, *Koncerty Festiwalowe Muzyki Organowej i Kameralnej*, w: M. Rudyk (red.), „Przegląd Kalwaryjski” nr 4/1997, s. 92.

¹²⁷ Por. M. Radoń, *II Letnie Koncerty Festiwalowe*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 8,9/97, s. 16.

¹²⁸ Por. M. Radoń, *Echa Letnich Koncertów Festiwalowych*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 8,9/98, s. 16.

słuchaczom także najwybitniejsza polska sopranistka Teresa Żylis-Gara. Artystka wykonała m.in. *Te Deum* Charpentiera, *Litanies* Jehan Alaina, *Magnificat* J. S. Bacha. W czasie IV Letniego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej wystąpili także inni artyści, np. trio harmonijek ustnych „Con Brio”, organista z Niemiec Otto Kramer, francuska śpiewaczka Maryke Langelaan, austriacki zespół „Ensemble Wels”, Zespół Muzyki dawnej „Hortus” z Rzeszowa¹²⁹. Koncerty IV edycji Festiwalu zgromadziły tłumy melomanów oraz ludzi na co dzień nie zainteresowanych muzyką poważną, jednak dla wszystkich były duchową uczcą, kierującą serca w stronę Boga. Festiwal charakteryzował się różnorodnością wykonywanych gatunków muzycznych oraz rodzajów prezentowanych dzieł.

W 2000 roku na V Festiwal złożyło się siedem wieczorów koncertowych. Największą uwagę skupił światowej sławy skrzypek Konstanty Andrzej Kulka, który wystąpił z towarzyszeniem kwartetu „Prima Vista”. Artyści wykonali utwory: *Koncert polski* G. Temana, *Arię z II suity D-dur* J. S. Bacha, *Koncert A-dur na klawesyn i orkiestrę* oraz *Cztery pory roku* A. Vivaldiego¹³⁰. Ponadto podczas Festiwalu wystąpili inni znani artyści, np. duet gitarowy „Alirio”, wokalistka „Piwnicy pod Baranami” Anna Szapałak w towarzystwie Michała Póltoraka (skrzypce) i Konrada Mastyło (instrumenty klawiszowe)¹³¹. Za każdą kolejną edycją Festiwal zyskiwał coraz większy rozgłos, co wpływało na wzrost zainteresowania nie tylko artystyczną stroną koncertów, ale też duchowym pożytkiem czerpanym z prezentowanych dzieł.

W 2001 roku podczas Festiwalu koncertowali artyści z różnych stron świata. 13 lipca odbył się koncert w wykonaniu Stanisława Dziewiora (trąbka) i Zygmunta Antonika (organy) z Katowic, a tydzień później – Henriette de Vries z RPA (organy). 27 lipca z okazji 15-lecia pracy artystycznej dyrektora Festiwalu Roberta Grudnia sam jubilat zaprezentował utwory organowe. Towarzyszył mu Konstanty Andrzej Kulka na skrzypcach i Georgij Agratina na fletni Pana.

W 2002 roku Festiwal Muzyczny był dedykowany Janowi Pawłowi II z okazji jego pielgrzymki do sanktuarium. W czasie koncertów występowali: Chór „Gorce” z Nowego Targu, Anna Szapałak, Konrad Mastyło, Marcin Wolak, Ewa Wolak, Robert Grudzień oraz Jerzy Zelnik recytujący poezję papieża.

VIII Letni Festiwal przysporzył niezapomnianych wrażeń za przyczyną wielu artystów, wśród których szczególnym zainteresowaniem cieszyli się: Kwartet „Oriana” grający na rzadko spotykanych instrumentach, jakimi są bandury, oraz Arkadiusz

¹²⁹ Por. B. Stokłosa, *IV Letni Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Sanktuarium Kalwaryjskim*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 7,8/99, s. 14-15.

¹³⁰ Por. B. Stokłosa, *V Letni festiwal Muzyczny*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 9/2000, s. 10.

¹³¹ Por. A. Gerlach, *Finałowy Koncert Letniego Festiwalu*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 9/2000, s. 10.

Skotnicki grający na instrumencie perkusyjnym, marimbie¹³². Także w tym roku koncerty cieszyły się sporym zainteresowaniem publiczności.

W 2005 roku koncertom towarzyszyła wystawa zorganizowana przez Towarzystwo Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej z okazji X Festiwalu Muzycznego w sanktuarium. Na krążgankach klasztoru wystawiono ekspozycję składającą się z fotogramów, afiszów, programów, pamiątkowych wpisów artystów, którzy przez dziesięć lat gościli na kalwaryjskim festiwalu¹³³. W czasie Festiwalu wystąpił m.in. Akademicki Chór Mariacki „Organum” pod dyrekcją Bogusława Grzybka, Chór Katedry Wawelskiej pod batutą Andrzeja Korzeniowskiego, a także soliści i instrumentalności¹³⁴.

XI Festiwal Muzyczny w 2006 roku charakteryzował szerokie spektrum nie tylko prezentowanych gatunków muzycznych, ale też różnorodność instrumentów. Koncertowali m.in.: Marie Twohing z Irlandii na harfie, Elżbieta Towarnicka przy akompaniamencie na organach i fortepianie Konrada Mastyło, Lindsay Davidson (dudy szkockie) i Irena Davidson-Czubek (harfa) z Wielkiej Brytanii, Iwona Jędruch wykonała *Misterium na gongach i misach dźwiękowych* przy akompaniamencie organowym Roberta Grudnia. Wydarzeniem bezprecedensowym tego Festiwalu był koncert inauguracyjny, na który składała się światowa premiera *Koncertu Es-dur op.25* na fortepian i orkiestrę autorstwa Slava Kowalińskiego. Dzieło zostało dedykowane Benedyktowi XVI. W czasie koncertu wystąpili: Orkiestra Akademii Bethovenowskiej, Krakowski Chór Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Anne-Kathrin Brehl (fortepian), Robert Grudzień (organy), Maciej Tworek (dyrygent) i Piotr Jackowski (słowo)¹³⁵. W czasie koncertu dokonano nagrania, które było darem dla papieża Benedykta XVI.¹³⁶. Koncert ten był jednym z ważniejszych wydarzeń w historii kalwaryjskiego festiwalu¹³⁷.

Kolejny Festiwal, w 2007 roku, był tak samo różnorodny jak poprzedni. Koncertowali m.in.: Aga Winska (śpiew), Karol Gołębiowski (organy) z Belgii, Marek Ułański (gitara) i Patrice Pitois (organy) z Francji, Natasha Reih (organy) z Austrii, Catherine Dagois (kontralt) z Francji oraz Edgar Teufel (organy) z Niemiec.

¹³² Por. S. Sypniewski, *VIII Letni festiwal Muzyczny*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 9/2003, s. 13.

¹³³ Por. *Towarzystwo Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej*, w: „Kalwariarz”, nr 1 2007, s. 19.

¹³⁴ Por. *Letnie Festiwale Muzyczne w Sanktuarium kalwaryjskim*, w: „Kalwariarz”, nr 2 2008, s. 41.

¹³⁵ Por. *Letnie Koncerty w bazylice oo. Bernardynów*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 6,7/2006, s. 36.

¹³⁶ Por. S. Sypniewski, *VIII Letni...*, dz. cyt., s. 11.

¹³⁷ Honorowy patronat nad koncertem objęli: prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński, metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz, premier Rządu RP Kazimierz Marcinkiewicz, minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Kazimierz Michał Ujazdowski, wojewoda małopolski Witold Kochan oraz konsul generalny Republiki Federalnej Niemiec Thomas Gläser.

Od 2008 roku zaczęto organizować koncerty w kościołach i kaplicach na drózkach kalwaryjskich. Pierwszy koncert poza bazyliką odbył się w kościele Grobu Matki Bożej w Brodach, podczas którego wystąpił Georgij Agratina (fletnia Pana, cymbały) oraz Robert Grudzień (organy)¹³⁸. Nowe pomysły dotyczące rozwoju festiwalu i wykorzystania walorów całego terenu sanktuarium wniósł nowy dyrektor Festiwalu Marcin Wolak, który został powołany na to stanowisko w 2009 roku¹³⁹. Tęgo roku na szczególną uwagę zasługują koncerty wykonane przez takich artystów jak: „Cappella Cracoviensis”, która z solistami zaprezentowała *Dixit Dominus* G. F. Haendla oraz *Magnificat* J. S. Bacha z akompaniamentem instrumentów epoki baroku. Koncertował też Tomasz Ślusarczyk (trąbka barokowa) przy akompaniamencie Witolda Zalewskiego (organy) oraz Chór Chłopięcy „Pueri Cantores Sancti Nicolai” z Bochni¹⁴⁰.

W 2010 roku artyści koncertowali w kościele Grobu Matki Bożej, w bazylice oraz w kościele III Upadku. Byli nimi muzycy Orkiestry Kameralnej Państwowej Szkoły Muzycznej II Stopnia im. W. Żeleńskiego pod batutą Stanisława Krawczyńskiego, prof. Józef Serafin oraz Polska Orkiestra XVIII wieku¹⁴¹. Ponadto odbył się koncert *Stabat Mater Dolorosa* w wykonaniu Klaudii Romek (sopran), Agnieszki Monasterskiej (alt), Zespołu Wokalnego „Tryton” oraz Orkiestry Kameralnej „Soave”¹⁴².

W 2011 roku w czasie Festiwalu odbyły się następujące koncerty: w kościele Grobu Matki Bożej śpiewała Elżbieta Towarnicka przy akompaniamencie organowym Marka Stefańskiego, a w bazylice kalwaryjskiej Chór Mieszany Katedry Wawelskiej pod dyrekcją S. Krawczyńskiego. Wraz z Kameralnym Zespołem Instrumentalistów wykonali utwory muzyki *gospel* oraz *Misa Criolla* Ariela Ramireza. Następnie w Kościele Ukrzyżowania wystąpił Kwartet Smyczkowy „Alla Breve”, wykonując *Siedem słów Chrystusa na krzyżu* J. Haydna. W czasie Festiwalu prezentowano też muzykę baroku. Na zakończenie wybrzmiały *Vesperae Poloniae – Nieszpory Polskie* w wykonaniu Polskiej Orkiestry XVIII Wieku oraz chóru „Cantores Minores Wratislavienses” pod batutą Paula Esswooda¹⁴³.

W 2012 roku odbyło się jedenaście koncertów o następujących tytułach: *Ave Maria*, *Et in terra pax hominibus*, *Psallite Domino Sapienter*, *Totus tuus*, *Tu es Petrus*, *Jesu spes mea*, *Dixit Dominus*, *Sonata da Chiesa*, *Madrigali e baletti*, *Deus meus*, *Dona nobis pacem*. Koncertowali m.in.: Bożena Stolarczyk (sopran) i Tomasz Stolarczyk

¹³⁸ Por. *Letnie Festiwale Muzyczne w sanktuarium kalwaryjskim*, w: „Kalwariarz”, nr 2 2008, s. 45.

¹³⁹ Por. *XIV Letni Festiwal Muzyczny, Sanktuarium Pasyjno-Maryjne*, w: „Kalwariarz”, nr 3 2009, s. 40-41.

¹⁴⁰ Por. *XIV Letni Festiwal Muzyczny*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 7,8/2009, s. 12.

¹⁴¹ Por. *XV Letni Festiwal Muzyczny*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 9/2010, s. 10.

¹⁴² Por. S. Sypniewski, *XV Letni Festiwal Muzyczny, Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Kalwaria Zebrzydowska 2010*, w: „Kalwariarz”, nr 4 2010, s. 74-75.

¹⁴³ Por. *Repertuar XVI Letniego Festiwalu Muzycznego 2011*, w: „Kalwariarz”, nr 5 2011, s. 34.

(puzon), Henryk Jan Botor (organy), Chór Uniwersytetu Jagiellońskiego „Camerata Iagellonica” pod dyrekcją Włodzimierza Siedlika, Andrzej Białko (organy), Kwintet Dęty Fundacji „Cappella Cracoviensis” i Witold Zalewski (organy), Chór Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie „Psalmodia”, Wiktoria Zawistowska (sopran), Agnieszka Monasterska (alt), Krzysztof Kozarek (tenor), Jacek Ozimkowski (bas), Marek Pawełek (organy), Włodzimierz Siedlik (dyrygent), Akademicki Chór „Organum”, Zespół Instrumentalny „Ricerca” pod dyrekcją Bogusława Grzybka, Agnieszka Radwan-Stefańska (organy)¹⁴⁴.

Podczas kolejnego cyklu koncertowego w 2013 roku oprócz muzyki organowej, prezentowali się m.in.: Katarzyna Wiwer (sopran) oraz Henryk Kasperczak (lutnia), którzy wystąpili w Pustelni św. Marii Magdaleny. W bazylice odbył się koncert organistki Mirosławy Semeniuk-Podrazy z zespołem „OCTAVA ensemble” pod kierunkiem artystycznym Zygmunta Magiery. 5 lipca odbył się koncert w kaplicy Pałacu Heroda, gdzie wystąpili: Bożena Hausman (sopran) i Jan Oberek (gitara). Na repertuar złożyły się utwory liryki włoskiej, niemieckiej, polskiej, francuskiej, i żydowskiej¹⁴⁵.

XIX Letni Festiwal Muzyczny zainaugurował koncert Chóru Mieszanego Katedry Wawelskiej, Krakowskiej Orkiestry Kameralnej pod batutą Stanisława Krawczyńskiego oraz artystów: Ewy Wolak (mezzosopran), Moniki Płachty (fortepian), Pawła Palucha (akordeon), Zofii Trystuły (obój), Katarzyny Myśliwiec (obój). w czasie festiwalu wystąpił też „Górecki Chamber Choir” z cyklem *Pieśni kościelnych* Henryka Mikołaja Góreckiego, pod dyrekcją Włodzimierza Siedlika¹⁴⁶.

Pomysł organizowania koncertów w różnych kościołach „drózkowych” okazał się trafny. Został pozytywnie odebrany przez słuchaczy i wykonawców. W 2015 roku poza bazyliką koncerty odbyły się w kościele Ukrzyżowania, gdzie wystąpił Chór „Musica ex Anima” z Orkiestrą Kameralną „L’Estate Armonico”, Jolantą Kowalską (sopran), Markiem Pawełkiem (organy) pod dyrekcją Krzysztofa Michałka. W kościele Grobu Matki Bożej odbył się koncert Chóru Kameralnego „Ars Musica” z Hanoweru¹⁴⁷. Koncerty odbywały się też w kaplicy Pałacu Heroda.

Artyści przybywający do sanktuarium często podkreślają wyjątkowość tego miejsca. W głębokim przeżywaniu prezentowanych dzieł zarówno wykonawcom, jak i słuchaczom pomaga niepowtarzalny klimat „polskiej Jerozolimy”. Architektura, krajobraz, atmosfera jeszcze mocniej podkreślają doznania estetyczne, które często

¹⁴⁴ Por. M. Porębski (red.), *Program XVII Letniego Festiwalu Muzycznego. Kalwaria Zebrzydowska 2012*, w: „Kalwariarz”, nr 6 2012, s. 29-31.

¹⁴⁵ Por. S. Sypniewski, *XVIII Letni Festiwal Muzyczny w Kalwarii Zebrzydowskiej*, w: „Kalwariarz”, nr 7 2013, s. 36-37.

¹⁴⁶ Por. M. Porębski, *XIX Letni Festiwal Muzyczny w Kalwarii Zebrzydowskiej*, w: „Kalwariarz”, nr 8 2014, s. 35-37.

¹⁴⁷ Por. M. Porębski, *Jubileuszowy XX Międzynarodowy Letni Festiwal Muzyczny w Kalwarii Zebrzydowskiej*, w: „Kalwariarz”, nr 9 2015, s. 34-35.

owocują głęboko duchowymi przeżyciami kalwaryjskich koncertów¹⁴⁸. Idea kalwaryjskiego festiwalu spotkała się z bardzo pozytywnym obiorem. Festiwal z roku na rok się rozwija i zachwyca coraz szersze grono słuchaczy.

B. Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i kameralnej w Leżajsku

Festiwal muzyczny w bazylice Zwiastowania NMP w Leżajsku jest jedną z największych tego typu imprez Polsce. Cieszy się dużym zainteresowaniem zarówno wytrawnych melomanów, jak i mniej doświadczonych słuchaczy. Lokalizacja festiwalu związana jest z obecnością w leżajskiej bazylice unikatowych organów. Instrument został wykonany w latach 1678-1684 przez Stanisława Studzińskiego oraz Jana Głowińskiego¹⁴⁹. Organmistrzowie zbudowali oddzielne instrumenty w trzech nawach bazyliki. Dzięki temu jednocześnie może grać trzech organistów. Jest to ewenementem na skalę światową. Organy uchodzą za jeden z najlepszych instrumentów XVII wieku. Do dziś zachowały oryginalne barokowe brzmienie. Zachwycają nie tylko dźwiękiem, ale w równym stopniu bogactwem snycerskich zdobień. Obecność tak wyjątkowego instrumentu harmonizuje z przekazywanymi w bazylice wartościami ewangelicznymi. Wykonywana na nim muzyka w połączeniu z głęboko duchową atmosferą wnętrza sprawia, że leżajski festiwal staje się miejscem głoszenia Dobrej Nowiny. Główną ideą organizatorów jest, by połączenie sztuki wirtuozów z miejscem nasyconym modlitwą i obecnością Boga oraz Jego Matki w znaku łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Pocieszenia przemawiały do uczestników Festiwalu, dlatego koncertom zwykle towarzyszyło słowo kierowane do słuchaczy¹⁵⁰. Jego celem było zachęcenie publiczności do otwarcia się na doznania duchowe. Przemówienia te posiadały aspekt kerygmaticzny i katechetyczny, zwracały uwagę na głębokie teologiczne treści prezentowane w czasie koncertów.

Początki leżajskiego festiwalu sięgają 1992 roku. Dzięki staraniom Piotra Jackowskiego i Jacka Krysy w leżajskiej bazylice¹⁵¹ odbywały się niektóre z koncertów organowych organizowanych przez Towarzystwo Muzyczne „Cecylianum” w Stalowej Woli. Dyrektorem festiwalu była Lucyna Glezner-Liptak. W czasie Festiwalu w bazylice koncertowali następujący artyści: Laisook Park Chung-Sun-Know z Korei, Jerzy Kukła z Bielska-Białej, Elżbieta Kaszycka-Kowalczyk z Opola, Jacek Kulig

¹⁴⁸ Por. S. Sypniewski, *VIII Letni...*, dz. cyt., s. 11.

¹⁴⁹ Por. E. Obruśnik, *Zabytkowe organy w bazylice oo. Bernardynów w Leżajsku*, Rzeszów 2000, s. 5-6.

¹⁵⁰ Informacje uzyskane na podstawie wywiadu przeprowadzonego z o. Efresem Obruśnikiem (Leżajsk, 21.11.2016), materiały w posiadaniu autora.

¹⁵¹ Por. I. Tefłska, *XV lat Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej w Leżajsku*, Podkarpacki Instytut Książki i Marketingu, 2007, s. 7; AKL, rkps. b. sygn., *Kronika klasztoru w Leżajsku za lata 1960-1993*, s. 672.

z Krakowa oraz Mirosława Semeniuk-Podraza z Krakowa¹⁵². W bazylice w tym czasie miały też miejsce koncerty w ramach festiwalu muzyki w Łąncucie. W maju 1993 roku prof. Julian Gembalski z Katowic wykonał recital organowy¹⁵³.

W 1994 roku Festiwal odbył się w ramach VII Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej Radom-Orońsko. Dyrektorem został Robert Grudzień, związany z Fundacją im. Mikołaja z Radomia¹⁵⁴. Za ideową stronę Festiwalu odpowiadał o. Efrek Obruśnik OFM. Koncerty odbywały się w poniedziałkowe wieczory. Wystąpili następujący muzycy: Hans Haselböck z Austrii (organy), Robert Grudzień (organy), Dymi Chaaback z Ukrainy (fletnia Pana), Jerzy Kukła z Bielska-Białej (organy), Henryk Zacharski z Kielc (organy), Mirosława Semeniuk-Podraza z Krakowa (organy), Yoshiko Hara z Japonii (śpiew), Wiktor Łyjak z Warszawy (organy), o. Domingo Losada z Hiszpanii (organy)¹⁵⁵. Dzięki zaangażowaniu organizatorów i sponsorów Festiwal stał się wydarzeniem międzynarodowym, zyskiwał coraz większą popularność i cieszył się sporym zainteresowaniem melomanów¹⁵⁶.

W 1995 roku w ramach Festiwalu odbyło się jedenaście koncertów, podczas których wystąpili następujący artyści: Jadwiga Teresa Stępień z Warszawy (śpiew), Hans Haselböck z Austrii (organy), Yoshiko Hara z Japonii (śpiew), Robert Grudzień (organy), Roman Perucki z Gdańska (organy), Hermann Ebner z Austrii (róg alpejski – instrument o długości 3,6 m), Zespół Muzyki Dawnej „Il Gruppo Stravagante” z Austrii w składzie: Angelika Klinger (flet prosty), Christian Zincke (viola da gamba), Jürgen Kroemer (klawesyn), Linda Polz (skrzypce), Paweł Cabała z Elbląga (organy), duet organowy Sylvie i Philip z Kanady, Chór Mieszany „Petrus - Kantorei Geißen” pod dyrekcją Herfrieda Menckego, Jens Amend z Niemiec (organy), duet organowy Colin Andrews i Janette Fishell z USA, Elisabeth Möst z Austrii (flet), Konrad Kata z Warszawy (organy), Agnieszka Gertner z Poznania (śpiew), Marek Kudlicki (organy), Przemysław Kapituła z Warszawy (organy) oraz Orkiestra Kameralna „Arcata”¹⁵⁷, Elżbieta Bielokopytowa (organy), Jurij Kurkow (dyrygent). Podczas Festiwalu dominowała muzyka organowa J. S. Bacha oraz kompozycje W. A. Mozarta, A. Brucknera i wielu innych twórców¹⁵⁸.

¹⁵² Por. AKL, rkps. b. sygn., *Kronika klasztoru w Leżajsku za lata 1993-2005*, s. 22.

¹⁵³ Por. AKL, rkps. b. sygn., *Kronika...*, dz. cyt., s. 22.

¹⁵⁴ Por. AKL, rkps. b. sygn., *Kronika...*, dz. cyt., s. 55; Współpracownikiem w kierownictwie artystycznym był Piotr Jackowski, zaś kierownikiem organizacyjnym o. Wiktoryn Krysa OFM.

¹⁵⁵ Por. AKL, rkps. b. sygn., *Kronika...*, dz. cyt., s. 54.

¹⁵⁶ Organizatorami Festiwalu byli: Bazylika oo. Bernardynów w Leżajsku oraz Fundacja im. Mikołaja z Radomia, Urząd Miasta w Leżajsku, Urząd Miasta w Rzeszowie, Urząd Gminy w Leżajsku i federalne Ministerstwo Oświaty i Kultury Republiki Austriackiej. Sponsorami Festiwalu byli: Zakłady Piwowarskie w Leżajsku, Polskie Linie Lotnicze LOT i Bank Energetyki.

¹⁵⁷ Skład orkiestry stanowili: Grzegorz Olkiewicz - flet, Iryna Frenkel - skrzypce.

¹⁵⁸ Por. *IV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 1995*.

W 1996 roku oprócz koncertów organowych publiczność oklaskiwała Orkiestrę Symfoniczną Filharmonii z Tomsk¹⁵⁹. W 1997 roku wystąpili: Robert Szreder z Holandii (skrzypce), Jose Luis de Aquino i Cristina Banegas z Brazylii/Urugwaju (duet organowy), duet „Barre en Bloc” z Austrii: Robert Finster (flet prosty) i Hans Paller (gitara), Feliks Gubser ze Szwajcarii (organy), a w roku 1998: Verena Steffen (flet) i Olivier Eisenmann (organy) ze Szwajcarii, Monica Letourneau (sopran) i Lucas Chorościński (organy) z Kanady, Kwintet Dęty „Stella Brass” z Austrii, Ferdinand Klinta (organy) ze Słowacji, Jan Van Mol (organy) z Belgii, June Kean (organy) z USA¹⁶⁰. W 1998 roku podczas koncertu finałowego we wrześniu, który wpisał się w uroczyste obchody 400-lecia obrazu MB Pocieszenia, wystąpił Chór Chłopięcy i Męski „Poznańskie Słowiki” pod dyrekcją Stefana Stuligrosza; przy organach zasiadł Sławomir Kamiński. Chór wykonał utwory kompozytorów polskich (*Ego sum pastor bonus* Wałcława z Szamotuł, *O gloriosa Domina* Mikołaja Zieleńskiego) oraz innych, np. *Sicut servus* G. P. da Palestriny, *Locus iste* Antona Bruknera, *Laudate Dominum* Charlesa Gounoda, *Alleluja z Oratorium Mesjasz* G. F. Haendla¹⁶¹. W następnym roku także zadbano o bogaty program. Złożyły się na niego m.in. koncerty Teresy Żylis-Gary (sopran), trio harmonijek ustnych „Con Brio” z Mysłowic. Przy organach zasiadali sławni muzycy, wśród nich: Karol Gołębiowski (Belgia), Florian Wilkes (Niemcy), Roman Perucki (Gdańsk), Thomas Thon (Czechy), Andrzej Chorościński (Warszawa), Mario Duella (Włochy) czy Józef Serafin (Warszawa). Po raz kolejny podczas koncertu finałowego wystąpił Chór „Poznańskie Słowiki”¹⁶².

W 2000 roku Festiwal ubogacili swoją obecnością kolejni artyści z różnych części świata. W lipcu odbył się koncert, podczas którego wystąpił światowej sławy skrzypce Konstanty Andrzej Kulka, kwartet „Prima Vista”, Władysław Kłosiewicz (klawesyn) oraz Fredrik Albertsson ze Szwecji (organy). Koncertowali: też Mariusz Monczak z Kanady na skrzypcach i Alessandro Bianchi z Włoch na organach, Sławomir Meisz na marimbie oraz Jean Claude Zehnder ze Szwajcarii na organach. Festiwal zakończył koncert światowej sławy śpiewaków: Teresy Żylis-Gary (sopran) oraz Wiesława Ochmana, przy organowym akompaniamencie Roberta Grudnia¹⁶³.

W 2001 roku Festiwal zainaugurował koncert Orkiestry Wojska Polskiego im. Stanisława Moniuszki pod batutą Bogusława Hilla oraz Grzegorza Mielimaki. Podczas kolejnych koncertów występowali m.in.: Robert Wallace ze Szkocji (dudy szkockie), Konrad Bukowian z Warszawy (wiolonczela), Andreas Uibo z Estonii, Zespół Muzyki Dawnej „Rocal Fuza” ze Świeradowa, Henriette de Vries z RPA (organy), Verena Steffen (flet) i Olivier Eisenmann (organy) ze Szwajcarii. We wrześniu odbył

¹⁵⁹ Por. V Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 1996, s. 8.

¹⁶⁰ Por. VI Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 1997.

¹⁶¹ Por. VII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 1998.

¹⁶² Por. VIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 1999.

¹⁶³ Por. IX Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2000.

się koncert Aleksandry Stokłosy (sopran) i Wiesława Ochmana (tenor) oraz Roberta Grudnia (organy). Podczas koncertu finałowego wystąpiła Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Świętokrzyskiej pod batutą Jerzego Maksymiuka¹⁶⁴. Koncerty cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem słuchaczy, których z roku na rok przybywało. Dzięki profesjonalnej działalności osób zaangażowanych w organizację leżajskiego Festiwalu stał się on wydarzeniem międzynarodowym na bardzo wysokim poziomie. Sakralne wnętrza, muzyka i atmosfera sprzyjały nie tylko głębokim doznaniom estetycznym, ale również przeżyciom duchowym. Słowa wprowadzenia i zapowiedzi wykonywanych utworów stały się przepowiadaniem Słowa Bożego.

W 2002 roku nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Festiwalu, które objął Józef Serafin¹⁶⁵. Dokonano też innych korekt personalnych w Komitecie Organizacyjnym Festiwalu. Festiwal zainaugurowano koncertem, podczas którego wystąpili: Julian Gembalski (organy), Orkiestra Filharmonii Rzeszowskiej im. A. Malawskiego, Chór Instytutu Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego pod dyrekcją Tadeusza Wojciechowskiego¹⁶⁶. Wykonano *Mszę C-dur „Koronacyjną”* W. A. Mozarta¹⁶⁷. Dominowała muzyka organowa w wykonaniu artystów z różnych części świata. Na uwagę zasługują osobliwe koncerty w wykonaniu Zespołu Muzyki Dawnej „Harmonia Sacra” z Krakowa, Orkiestry Kameralnej „Wirtuozi Lwowa”¹⁶⁸ i Orkiestry Kameralnej Filharmonii Narodowej¹⁶⁹. W 2007 roku w czasie Festiwalu wystąpili m.in.: Orkiestra kameralna „Camerata Impuls” pod dyrekcją Małgorzaty Kaniowskiej wraz z solistami Aleksandrą Stokłosą (sopran) i Wiesławem Ochmanem (tenor), Chór Męski „Oktoich” z Cerkwi Prawosławnej św. Cyryla i Metodego we Wrocławiu i Grupa Dęta Filharmonii Krakowskiej i Radiowej Orkiestry Symfonicznej w Krakowie¹⁷⁰.

W 2008 roku wykonano Oratorium *Woła nas Pan*. Autorem muzyki był W. Korcz, a tekstu Ernest Bryll. Solistami byli znani polscy wokaliści: Alicja Majewska, Dorota Osińska, Ewa Uryga, Marek Bałata, Jacek Wójcicki, Zbigniew Wodecki, Solistom towarzyszył Strzyżowski Chór Kameralny, Zespół Wokalny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Rzeszowska Orkiestra Kameralna¹⁷¹.

¹⁶⁴ Por. *X Jubileuszowy Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2001.

¹⁶⁵ Por. I. Teflska, *XV lat Międzynarodowego Festiwalu...*, dz. cyt., s. 8; Józef Serafin jest profesorem Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie oraz kierownikiem Katedry Organów Akademii Muzycznej w Krakowie.

¹⁶⁶ Podczas koncertu wystąpili soliści: Iwona Sawulska, Urszula Kryger, Adam Zdunikowski, Józef Jan Frakstein.

¹⁶⁷ Por. *XI Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2002, s. 9.

¹⁶⁸ Por. *XIV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2005, s. 9.

¹⁶⁹ Por. *XV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2006, s. 11.

¹⁷⁰ Por. *XVI Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2007, s. 11.

¹⁷¹ Por. *XVII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej*, Leżajsk 2008, s. 11.

W 2009 roku wystąpili artyści „Piwnicy pod Baranami”: Aleksandra Mauer, Tamara Kalinowska oraz Piotr Kubowicz oraz Yi-Hua-Li, organista z Chin¹⁷². W 2010 roku w czasie koncertu inauguracyjnego wystąpił Witold Zalewski z Krakowa (organy) i Grzegorz Turnau¹⁷³. W sierpniu 2011 roku na zakończenie XX Jubileuszowego Festiwalu odbył się koncert specjalny w wykonaniu Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Podkarpackiej im. A. Malawskiego w Rzeszowie pod batutą Sławka A. Wróblewskiego¹⁷⁴.

W 2012 roku w ramach koncertu inauguracyjnego odbyła się Gala Pieśni *Ave Maria* w wykonaniu Dariusza Stachury (tenor), Marioli Płazak-Ścibich (sopran), Grażyny Bieniek (mezzosopran), Adama Żaaka (baryton) oraz Gliwickiej Orkiestry Festiwalowej „Promenada” pod dykcją Adama Żaaka. Osobliwym koncertem był występ Dumitru Harea z Mołdawii (fletnia Pana) oraz Katarzyny Sikorskiej-Wrembel (organy), którzy wykonywali muzykę klasyczną i filmową oraz rumuński folklor z Karpat¹⁷⁵. W kolejnym roku w czasie koncertu inauguracyjnego Joachim Grubich wykonał na organach utwory J. S. Bacha, Mieczysława Surzyńskiego, C. Francka. Część kameralną zaś stanowił koncert w wykonaniu Orkiestry Reprezentacyjnej Straży Granicznej w Nowym Sączu, Chóru im. Jana Pawła II w Nowym Sączu oraz solistów: Natalii Zabrzęskiej, Dariusza Stachury i Waława Waławiaka¹⁷⁶.

W sierpniu 2014 roku wystąpiła Warszawska Orkiestra Smyczkowa im. Zenona Brzewskiego pod kierunkiem Andrzeja Gębskiego¹⁷⁷. W ramach XXIV Festiwalu Muzyki Organowej i kameralnej Leżajsk 2015 odbył się koncert *Nieszporów Ludźmierskich* Jana Kantego Pawлуśkiewicza do słów Leszka Aleksandra Moczulskiego. W premierowej obsadzie wystąpili: Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Podkarpackiej, Chór Wydziału Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego pod batutą Rafała Jacka Delekty oraz Hanna Banaszak, Beata Rybotycka, Elżbieta Towarnicka, Grzegorz Turnau, Zbigniew Wodecki, Jacek Wójcicki¹⁷⁸. W następnym roku w ramach koncertu inauguracyjnego wystąpiła Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Podkarpackiej i Chór Wydziału Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego pod dykcją Jakuba Chrenowicza oraz Beata Bilińska (fortepian). Koncert nosił tytuł *Wojciech Kilar – ślady życia*. W czerwcu odbył się koncert muzyki filmowej Wojciecha Kilara w wykonaniu Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Podkarpackiej pod batutą Jakuba Chrenowicza¹⁷⁹.

W ciągu kilkudziesięciu lat Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Leżajsku był okazją do prezentacji znakomitych dzieł muzyki poważnej zarówno dawnej,

¹⁷² Por. XVIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk, 2009, s. 11.

¹⁷³ Por. XIX Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2010.

¹⁷⁴ Por. XX Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2011.

¹⁷⁵ Por. XXI Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2012.

¹⁷⁶ Por. XXII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2013.

¹⁷⁷ Por. XXIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2014.

¹⁷⁸ Por. XXIV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2015.

¹⁷⁹ Por. XXV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Leżajsk 2016.

jak i współczesnej¹⁸⁰. Były to głównie utwory organowe. Celem Festiwalu i główną ideą była promocja wartości ewangelicznych, jakie niesie ze sobą wykonywana muzyka i sztuka wirtuozów. Wydarzenie to jednocześnie zwraca uwagę na wkład cywilizacji chrześcijańskiej w kulturę.

Festiwalowi często towarzyszyły wystawy organizowane w pomieszczeniach Muzeum Prowincji oo. Bernardynów, które znajduje się w leżajskim klasztorze. Najczęściej były to wystawy fotograficzne. W 2001 roku zorganizowano wystawę pt. *Impresje malarskie Wiesława Ochmana*. W 2007 roku zaprezentowano wystawę autorstwa Waclawa Padowskiego, Mieczysława Wrońskiego i Ryszarda Węglarza pt. *Sacrum*, a w roku 2008 r. *400 lat z nami*, w 2009 – *Franciszkanie w Kalwarii Paclawskiej*, w 2010 – *Zapomniane sacrum*, w 2011 – *Klasztorne impresje*, w 2012 – *Oblicza sacrum*, w 2013 – *Wczoraj i dziś leżajskiej bazyliki i klasztoru*, w 2014 – *Sztuka sakralna*, w 2016 – *Sacrum w obiektywie*. Wydarzenia te były pomocą do zrozumienia głębokich treści, których źródłem była muzyka wykonywana w murach zabytkowej bazyliki.

C. *Oratorium Kalwaryjskie* i inne inicjatywy

Oratorium Kalwaryjskie powstało z inicjatywy ówczesnego kustosza sanktuarium o. Damiana Muskusa OFM. Muzykę napisał Bartłomiej Gliniak do słów Zbigniewa Książka. Premiera *Oratorium* miała miejsce 15 sierpnia 2009 roku w Kalwarii Zebrzydowskiej. W ten sposób uczczono 800 lat istnienia Zakonu Braci Mniejszych, 400 lat konsekracji bazyliki Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii, 30-lecie podniesienia kościoła do godności bazyliki mniejszej przez Jana Pawła II oraz 10-lecie wpisania sanktuarium na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Oratorium składa się z trzech poetyckich części i mówi o wielkich postaciach, które w historii ludzkości odegrały kluczową rolę. Pierwsza opowiada o Jezusie Chrystusie. Dwie następne są poświęcone naśladowcom Mistrza z Nazaretu: św. Franciszkowi z Asyżu i Janowi Pawłowi II. Każdą z części poprzedza wstęp komentatora. *Oratorium* jest napisane na trzy chóry (chór mieszany, chór chłopięcy i chór gregoriański), solistów, orkiestrę symfoniczną oraz sekcję rytmiczną. *Oratorium Kalwaryjskie* jest połączeniem muzyki klasycznej z nowoczesną oraz elementami chorału gregoriańskiego. Można dostrzec inspiracje muzyką z czasów Chrystusa oraz akcenty średniowieczne. Autor w ten sposób oddał charakter sanktuarium, kalwaryjskich drózek i klimatu, jaki panuje do dziś w tym miejscu, oraz nawiązuje do czasów, w których żyli bohaterowie *Oratorium*.

---

¹⁸⁰ Nad Festiwalem patronat medialny objęły następujące instytucje: Radio Rzeszów, Radio „VIA” oraz rozgłośnie i biuletyny lokalne. Od 2010 roku honorowym patronem jest Ministerstwo Kultury i Sztuki.

Podczas wykonania premierowego na scenie wystąpiło ok 160 osób. Nie zabrakło światowej sławy artystów. Sekcję rytmiczną tworzyli: Krzysztof Ścierański (gitara basowa), Bartłomiej Gliniak (kompozytor, fortepiany elektryczne, syntezatory), Jacek Królik (gitara klasyczna), Paweł Kwaśny (gitara klasyczna), Robert Luty (perkusja). Jako soliści wystąpili: Aleksandra Bienkowska, Joanna Słowińska, Przemysław Branny oraz Janusz Kruciński¹⁸¹. Wystąpiła Orkiestra Symfoniczna Filharmonii im. Karola Szymanowskiego, Chór Uniwersytetu Jagiellońskiego „Camerata Iagellonica”, „Schola Cantorum” Seminarium Ojców Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Chór Chłopięcy Bazyliki Matki Bożej Bolesnej w Limanowej i zespół mandolinowy „Echo” z Piwnicznej Zdroju. Dyrygował Piotr Komorowski, a w rolę narratora wcielił się autor tekstu Zbigniew Książek¹⁸².

Po raz drugi *Oratorium Kalwaryjskie* wystawiono w Centrum Kongresowym ICE w Krakowie 8 grudnia 2015 roku dla uczczenia rozpoczęcia ogłoszonego przez papieża Franciszka Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia¹⁸³.

W sanktuarium kalwaryjskim odbywało się także wiele innych koncertów, które nie były częścią Letniego Festiwalu. Do takich można zaliczyć występ Reprezentacyjnego Chóru Wojska Polskiego, Chóru „Akord” i Męskiej Orkiestry Kameralnej z Żywca, Chóru Cecylińskiego z Krakowa, chóru i Orkiestry Operetki Krakowskiej¹⁸⁴. W 2005 roku miał miejsce koncert Teresy Kaban i Henryka Błażeja, którzy wykonywali utwory szczególnie drogie Janowi Pawłowi II. Koncert odbył się z okazji Pierwszych Dni Papieskich w Kalwarii Zebrzydowskiej¹⁸⁵. W 2013 roku w ramach Małopolskich Dni bł. Jana Pawła II w bazylice koncertowała Alicja Majewska. Artystka wykonała pieśni sakralne Włodzimierza Korcza z towarzyszeniem

¹⁸¹ Por. D. Muskus, *Oratorium Kalwaryjskie*, w: „Pielgrzym Kalwaryjski” nr 39/2009, s. 19-22.

¹⁸² Honorowy patronat nad premierą objął prezydent RP Lech Kaczyński, nuncjusz apostolski w Polsce oraz metropolita krakowski. Koncert zarejestrowała TVP 1. Patronat medialny nad wydarzeniem objęła Telewizja Polska oraz „Gość Niedzielny” i „Niedziela”. Nagranie *Oratorium* zostało wydane 26 marca 2010 w wersji CD i DVD przez Wytwórnę „Universal Music Polska”. 5 maja 2010 płyta uzyskała status „Złotej Płyty”.

¹⁸³ Na scenie wystąpili ci sami artyści, a więc soliści: Aleksandra Bienkowska, Joanna Słowińska, Przemysław Branny oraz Janusz Kruciński, sekcja rytmiczna: Krzysztof Ścierański, Bartłomiej Gliniak, Jacek Królik, Paweł Kwaśny, Robert Luty, dyrygent Piotr Komorowski i narrator Zbigniew Książek. Podczas koncertu zagrała Krakowska Młoda Filharmonia, śpiewał Chór Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego „Camerata Iagellonica”, „Schola Cantorum” Seminarium Ojców Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Chór Chłopięcy Bazyliki Matki Bożej Bolesnej w Limanowej. Tym razem patronami honorowymi koncertu byli: metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz i metropolita poznański abp Stanisław Gądecki. Patronat medialny objęły następujące instytucje: TVP, Polskie Radio, „Gość Niedzielny”, „Niedziela” i KAI. Koncert zorganizował Komitet Organizacyjny Światowych Dni Młodzieży w Krakowie oraz Narodowe Centrum Kultury.

¹⁸⁴ Por. L. Hryniewski, *Duszpasterstwo w sanktuarium pasyjno-maryjnym w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1989-2005*, Kalwaria Zebrzydowska 2010, s.189.

¹⁸⁵ Por. *Jan Paweł II orędownik prawdy*, w: „Wiadomości Kalwaryjskie” nr 10, 11/2005, s. 5.

Strzyżowskiego Chóru Kameralnego pod dyrekcją Grzegorza Oliwy¹⁸⁶. Bogactwo koncertów w sanktuarium kalwaryjskim świadczy o trosce stróżów tego miejsca o wartości, których nośnikiem jest muzyka poważna, duża zaś frekwencja odbiorców o zapotrzebowaniu na tego typu wydarzenia.

Innym miejscem, w którym często odbywają się koncerty poważnej muzyki religijnej, jest bazylika Wniebowzięcia NMP w Rzeszowie. Do najważniejszych należy zaliczyć: *Requiem d-moll* W. A. Mozarta oraz *III suita orkiestrowa D-dur* J. S. Bacha w wykonaniu Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Rzeszowskiej pod batutą Vladimira Kiradijeva, Akademickiego Chóru Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, Chóru Akademickiego Politechniki Warszawskiej oraz solistów. Koncert odbył się 6 listopada 2009 roku. W grudniu tego roku miał miejsce także drugi koncert w wykonaniu Orkiestry Filharmonii Rzeszowskiej pod batutą Tomasza Chmiela, Chóru Instytutu Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz solistów¹⁸⁷. Artyści wykonali oratorium napisane do słów *Pieśni słonecznej* św. Franciszka z Asyżu pt. *Cantico delle creature*, skomponowane przez Geralda Spitznera. W grudniu 2011 roku wystawiono oratorium *Santo Subito* w wykonaniu artystów scen operowych i teatrów dramatycznych pod kierunkiem muzycznym Mirosława Gąsieńca. We wrześniu 2013 roku miał miejsce koncert z okazji Wielkiego Jubileuszu 500-lecia rzeszowskiego sanktuarium. W lipcu 2014 roku w ramach Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej w katedrze i kościołach Rzeszowa koncertowali Andrzej Chorościński (organy) oraz Fulvio Leofreddi z Rzymu (skrzypce). Oprócz wymienionych odbywały się też inne koncerty: kolęd i pastorałek, pieśni pasyjnych, muzyki dawnej, organowej¹⁸⁸.

Koncerty muzyczne odbywają się także w innych kościołach klasztornych, szczególnie tam, gdzie znajdują się wysokiej klasy organy, a to jest: w Krakowie, Łęczycy, Kole, Warcie¹⁸⁹. W Alwerni w ostatnim czasie powstała aula, w której regularnie organizowane są występy zespołów kameralnych.

Okazjonalnie koncerty odbywają się też w Piotrkowie Trybunalskim. jednak bez wykorzystania organów. Są to występy zespołów muzycznych bądź orkiestr, np. w grudniu 2015 roku koncertował młodzieżowy zespół „Metanoia”. Każdego roku w niedzielę przed Objawieniem Pańskim odbywa się wspólne kolędowanie, a 3 maja koncert pieśni patriotycznych.

Aktywność bernardynów w popularyzacji muzyki poważnej jest możliwa dzięki zapleczu w postaci wielu zabytkowych klasztorów i kościołów z unikatowymi instrumentami. Działalność ta wpisuje się w uzupełniającą funkcję Kościoła dla dobra ludu Bożego.

¹⁸⁶ Por. *Kronika wydarzeń*, w: „Pielgrzym Kalwaryjski” 50/2013, s. 65.

¹⁸⁷ Byli nimi: Grażyna Zielińska (sopran), Matylda Staśto (alt) i Tomasz Kuka (tenor).

¹⁸⁸ Por. *Koncerty w bazylice*, <http://www.bernardyni.rzeszow.pl/?koncerty,526> (dostęp 10.10.2016).

¹⁸⁹ Por. J. Śmierciak, *Działalność muzyczna ...*, dz. cyt., s. 367.

5. Zakończenie

Celem niniejszego opracowania była teologiczno-pastoralna refleksja na temat wykorzystania muzyki kościelnej i religijnej w praktyce duszpasterskiej prowincji bernardynów.

Muzyka liturgiczna towarzyszy obrzędom, które są centralnym i najważniejszym punktem życia Kościoła. Świadomość powagi i świętości tych czynności potwierdza wagę muzyki przeznaczonej do liturgii, dlatego troska o nią jest szczególnie pielęgnowana we wspomnianych wyżej środowiskach.

W wypełnianiu prorockiej misji Kościoła wobec świata nieocenionym jest wkład muzyki religijnej, zauważamy bowiem skuteczność podejmowanych inicjatyw wykorzystujących ten rodzaj muzyki. Wielość koncertów, nabożeństw, pielgrzymek i innych propozycji spotyka się z pozytywnym odbiorem uczestników. Świadczy to o konieczności obecności sfery religijnej w życiu codziennym chrześcijan i jest dowodem autentyczności wierzących w Chrystusa.

Muzyka religijna jest również świadectwem chrześcijańskiego sposobu życia jej twórców, dowodem i owocem kontaktu człowieka z Bogiem. Muzyka ta w zdecydowanym stopniu wpływa na formowanie świata w duchu Ewangelii. Stąd rodzi się troska Kościoła o ten rodzaj muzyki i potrzeba prezentowania jej w sakralnych wnętrzach napawających odbiorców Bożą obecnością.

Analiza zastosowania muzyki liturgicznej w sprawowaniu świętych obrzędów ukazała szeroki obraz działalności muzyczno-liturgicznej bernardynów. Przedstawia się on jako zgodny z zaleceniami dokumentów kościelnych. Codzienna praca organistów, kantorów czy chórów jest wykonywana starannie. Dobór pieśni i śpiewów jest poprawny.

Obejmując jednym spojrzeniem sytuację dotyczącą muzyki religijnej, obserwujemy skuteczność wielu podejmowanych inicjatyw. Działalność zespołów muzycznych poparta jest autentyzmem życia osób tworzących te grupy. Bernardyni dostrzegają potrzebę i wartość tego gatunku muzycznego w duszpasterstwie. Jest to dowodem ich podążania za potrzebami współczesności i wykorzystaniem każdej przestrzeni do promowania orędzia ewangelicznego wraz ze chrześcijańskim sposobem życia.

Bernardyńskie ośrodki duszpasterskie zlokalizowane w zabytkowych kościołach i klasztorach są miejscem pielęgnowania i popularyzowania muzyki poważnej. Organizowanie festiwali, użyczanie pomieszczeń, opieka duszpasterska wskazująca duchowe wartości koncertów i prezentowanej muzyki wpisują się w realizowanie funkcji społeczno-kulturalnych Kościoła. Dzięki temu w kościołach i klasztorach następuje rozkwit życia duchowego i głoszenie królestwa niebieskiego. Wydarzenia te zwracają uwagę na nadprzyrodzony wymiar życia ludzkiego i ostateczny cel – zjednoczenie ze Stwórcą

Oprócz pozytywnych aspektów podejmowanych przez bernardynów inicjatyw pastoralnych dostrzega się również pewne błędy, które wymagają korekty. Zauważa się potrzebę zwiększenia liczby nabożeństw pozaliturgicznych i śpiewów pozamszalnych, gdyż mają one duży wpływ na kształtowanie pobożności modlących się wiernych. Dość dużym problemem jest także stosowanie muzyki religijnej podczas liturgii, przez co msza św. przejmuje rolę koncertów ewangelizacyjnych czy spotkań modlitewnych.

Duszpasterstwo potrzebuje stale uaktualnianych sposobów ewangelizowania i wierności Kościołowi wyrażającej się w zachowywaniu jego nauczania. Niniejsze opracowanie może być pomocą w podjęciu refleksji, która umożliwi nakreślenie perspektyw rozwoju i odnowy muzyki kościelnej i religijnej w praktyce duszpasterskiej prowincji bernardynów.

The Church and religious music in the Bernardines' Ministry

Abstract

Liturgical music accompanies those ceremonies which are the central and the most important point in the life of the Church. Therefore, the aim of this elaboration lays in theological and pastoral reflection over the use of the religious and Church music in pastoral praxis of the Bernardines' Province.

The Catholic ministry needs constantly improved and updated ways of evangelisation and fidelity to the Church. Presented article might be of some help in discovering new perspectives of the development and renewal the Church and religious music in the Bernardine ministries.